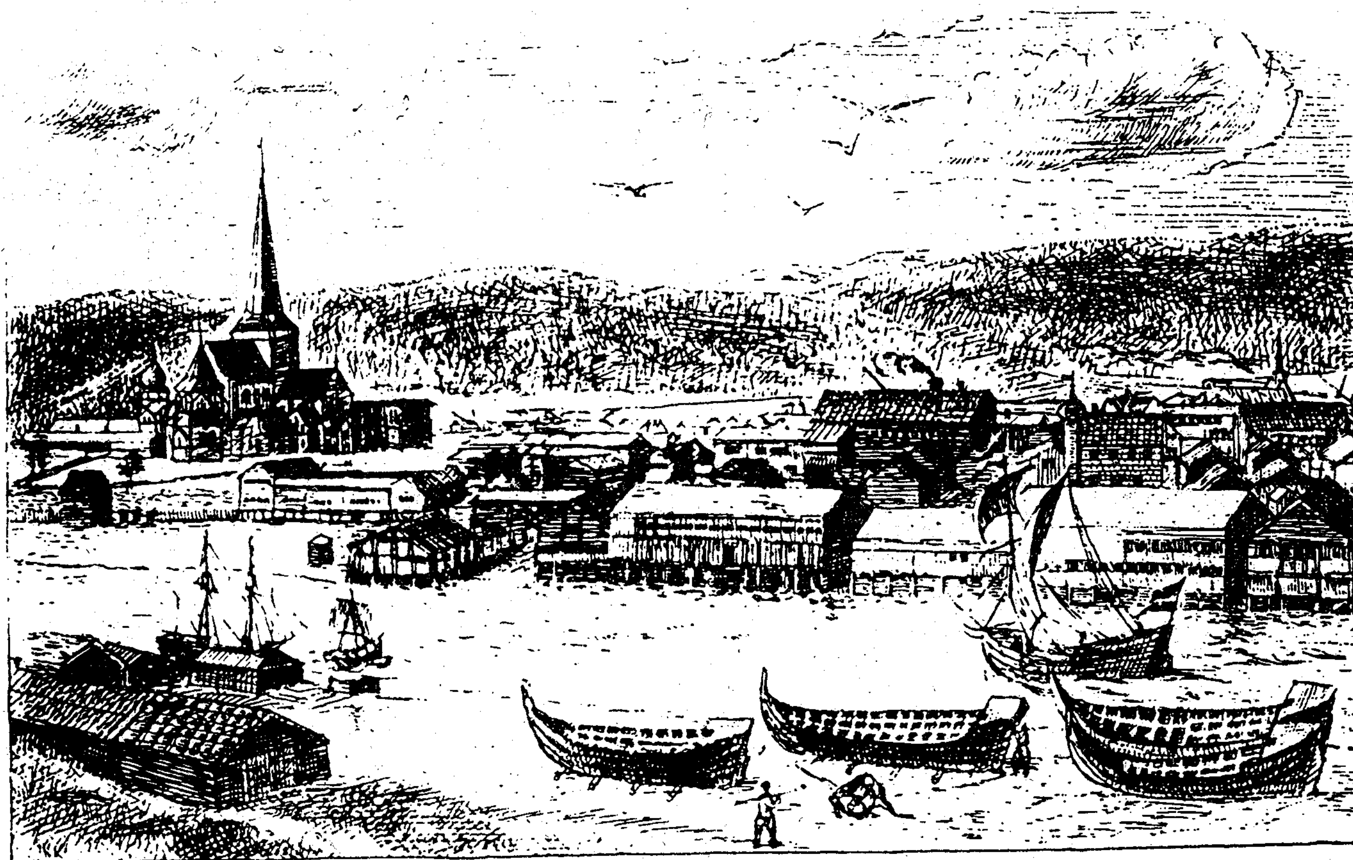
TRONDHEIM KOMMUNE

TRONDHEIM
I 1000 ÅR
Historisk guide

VEITENE

MIDDELALDERENS GATENETT I TRONDHEIM

Redigert av tidligere kommunearkivar
Erling Paasche

Erling Paasche
Kommunearkivar
TRONDHEIM KOMMUNE

HISTORIKK OMKRING VEITENE I TRONDHEIM

De beste kildene vi idag har omkring dette stoff er det lille hefte Johan Løkhaug laget i 1970, samt den artikelserie Henry Berg hadde i avisene for en tid tilbake.

Det som er gjengitt i denne oversikt er alt stoff fra ovennevnte kilder. Jeg har kun satt stoffet sammen slik at det skulle være mulig å få det på en rimelig trykk.

Jeg er som kommunearkivar meget glad for å ha en forgjenger som Johan Løkhaug når det gjelder byhistorikk og vil på denne måte ære ham for hans arbeid på dette felt.

På samme måte som Løkhaug mener jeg at vi må ta godt vare på alt som har med dette gatenett som er fra middelalderen, og suplert med det billedmateriell vi har etter Løkhaug samt det som er produsert av oss senere har vi en god plattform å starte på.

En annen byhistoriker som i samme forbindelse ikke skal glemmes er Henry Berg, som laget en serie med kjempegode artikler om byen om omegnen. Dette artikkelserie gikk gjennom flere år i ARBEIDER-AVISA, og var godt illustrert av Waldemar Schei som var en flink tegner og som fikk fram mange særtrekk i bybildet.

Mitt bidrag i dette hefte er kun at jeg har redigert sammen tekst fra Løkhaug's lille hefte om VEITENE, med tekst fra artiklene til Henry Berg m/illustrasjoner til en fellesoversikt. Årsaken til at jeg gjør dette er fordi jeg ønsker at så mange mennesker som mulig og som har ønsker om det skal få lese det vi har tilgjengelig. Jeg tror sikkert at det om en tid vil komme bøker eller hefter som omfatter det samme, men disse vil i så fall bli langt mere omfattende.

Ikke minst ser jeg på disse hefter som ett godt grunnlag for skolebarn for å få kjennskap til det eldre stoff om byen, og på samme måte innflyttere som måtte ønske å vite mere om sitt nye hjemsted.

Dette er arbeid som jeg som kommunearkivar føler meg forpliktet til å gjøre. Jeg kan ikke godta at så meget historisk materiell bare ligger der, når det kan glede mange og ikke minst være til direkte nytte. I KOMMUNAL KONTAKT har jeg også hatt meget stoff om veiter og byhistorikk og mere kommer også der, blandt annen nå en ny serie om byens forandringer siden 1868 til idag.

Til alle som får dette hefte sier jeg lykke til med lesingen og kontakt meg hvis du har opplysninger som kan gjøre stoffet rikere.

Med vennlig hilsen

Erling Paasche

Trondheim, 26 oktober 1983

NB. Innholdsfortegnelse
på neste side

Innholdsfortegneles

Alfabetisk fortegnelse over veitene med sidehenvisning.

Den middelalderske St. Jørgensveita, også kalt Kirkeristen.

BYENS VEITER

Veitene i Trondheim er middelalderens gatenett, og trolig de første trafikkårer fra byens grunnleggelse omkring år 1000. Byen brente gang på gang, men veitene ble liggende slik de lå før brannene. Bare små forandringer skjedde, oftest i forbindelse med at huseieren ikke maktet å bygge opp igjen det den røde hane hadde gjort ende på. Naboen ble kanskje den nye eier av en slik øde tomt, og bygget større hus enn det han hadde før. Samtidig rettet han ut fasaden. På den måte kom også veitene til å bli rettet ut, for de gikk ikke snorrett slik våre gater gjør i dag. De snodde seg som ormer utover hele Nidarnesset. Til tross for at loven bestemte, at alle hus skulle ligge etter hverandre. Ingen husnov måtte stikke ut i gaten, eller karnapper og utbygg oppføres, der husene hadde mere enn en etasje. Veitene skulle også ha en viss bredde. To kjøretøyer skulle kunne passere hverandre, men denne bestemmelse ble det ofte syndet mot.

Særlig vinters tid, når snøskavlene lå høye inn til husveggene på begge sider hendte det at sleder rev panelingen av gårdene som lå i en veit. De som bodde i første etasje fikk hele vindusfag trykket inn i stuen. Veitene var ikke brolagte, og som navnet sier rant vann midt i veita, både det som kom ovenfra, og det som ble slått ut fra husene, så man gikk sjelden tørrskodd gjennom veitene. Særlig der det ikke var lagt planker eller steinheller til å gå etter langs husrekkene, slik tilfelle var for mange gaters vedkommende. Veitene var naturligvis, på grunn av at husene lå tett opp til hverandre, utsatt i tilfelle det oppsto brann. De fleste av storbrannene her i byen har begynt i veiter og trange gater.

Første gang middelalderens gatenett — veitene — blir borte i større målestokk, var etter 19. april i året 1681, da byen brente ned totalt. Hvorfor mere da enn andre ganger byen brente totalt, kan vi spørre. Da er svaret, at fra byens grunnleggelse

Gården til venstre «Risvollan» er Trønderheimen mot Prinsens gate. Danielsveita gikk i en vinkel fra denne gate.

var byen orientert øst-vest i motsetning til hva den ble etter 1681, og det den er i dag, hvor Munkegaten fra syd mot nord danner hovedaksen i gatenettet. Parallelt med denne går alle hovedgatene som går syd-nord, og de krysses av like brede gater øst-vest.

Middelalderens gatenett derimot gikk tvers av denne hovedaksen nord-syd, som den nye byplanlegger, general Johan Caspar de Cicignon, gjennomførte ved sin gateregulering etter storbrannen i året 1681. Havna, som ikke var annet enn Nidelven, fra Bakke bru og opp til Bybrua, dannet utgangspunktet for alt som het kommunikasjoner i middelalderens Trondhjem. Her ble fra tidligste tider anlagt almenninger, hvor enhver hadde frihet til å trekke opp sin farkost på land. De dannet også brannintervaller mellom bryggerekken langs elven. Herfra gikk ferdselsårene utover Nidernesset, helt til Skansen, hvor avstanden fra sjøen til Nidelvens skarpe bøyning ikke levnet stort avvik.

En slik ferdselsåre kan vi delvis oppkonstruere også i dag av rester som finnes. Den behøver ikke å være korrekt, men den kan være det. Utgangspunktet er da Kjøpmannsgaten, nedenfor det nåværende Folkebibliotek — tidligere byens rådhus — og før dette Europas eldste Olavskirke, bygget til Hellig Olavs minne, reist i året 1040. Her har vi en veit som i dag heter Schjoldagerveita. Det er meget trolig at denne også lå slik i middelalderen. Gatebredden og mange andre ting passer utmerket inn i hypotesen. Nå stopper veita etter at den har passert Krambodgaten ved Søndre gate,

men denne gate eksisterte ikke i middelalderen. Den er anlagt etter byplanen av 1681. Husrekken langs veita må derfor ha gått tvert over denne gate, noe som utgravningene siste sommer kanskje vil gi oss bedre opplysninger om.

Nedenfor Trondhjems Sparebank ligger to lave, lange trehus. Disse to gårdene har to markante dørinnganger på midten av bygget og de kan være fortsettelsen av det gamle veiteløpet, som altså må ha gått tvers over gårdsplassen til Kongens gate, og krysset veiteløpet som kommer syd-nord (Apotekerveita), deretter fortsetter denne Schjol-

Gårder i en av Ilsvikøras «gater».

dagerveita bortover mot Nordre gate, etter en veit som i dag bærer navnet Westermannsveita. Den går så rett over Nordre gate, hvor det antakelig har stått hus tvers over gaten, kanskje de siste hus både i veita og i byen mot vest — ettersom bebyggelsen i middelalderen ikke gikk lenger enn hit. Deretter bortover den nåværende Sommerveita, gjennom kolonnaden på Stiftsgården, oppført etter 1774, bøyet så oppover ved Munkegaten mot Hotell Phoenix, hvoretter den fortsetter utover Geilene, som Kongens gate ofte ble kalt, og ut til Skansen. Dette veite- eller gateløpet ble kalt Øvre Almenning.

Nedre Almenning er i hovedsaken nåværende Olav Tryggvasons gate. Det er meget som taler for at vi har rester av to gamle gateløp lengere nede i Kjøpmannsgaten. Enten må dette ha begynt nedenfor Kjøpmannsgaten 46, fortsatt bortover den nåværende Brattørgaten, videre bort Carl Johans gate, som i sin nåværende form er anlagt først i året 1841, fortsatt langs Ørjaveita, Taraldsgårdsveita, over Ravnklobakken og opp i den delen av Olav Tryggvasons gate som stanser ved Prinsens gate, bortover Sandgaten og til Skansen. Eller også må gateløpet ha gått langs nåværende Bratørveita, bøyd oppover ved Søndre gate og fortsatt i nåværende Storchveita nedenfor Gildevangen, bøyd nedover igjen og fulgt Gaubekkveita, over Nordre gate og opp i Ørjaveita. Den siste har hatt navnet Nordre Almenning, så gateløpet har sikkert vært her for den siste del av dette oppkonstruerte gateløp.

Omtrent slik må det gamle gatenettet — veitene — ha gått i middelalderen. Hadde vi hatt planometriske karter ville vi naturligvis kunnet påvise akkurat hvor trafikkårene gikk, bortsett fra at det var de som gikk over privat eiendom, og også ble brukt av alle, uten at eieren gjorde innsigelser, Men karter over byen fra så tidlig tidsrom at veitene er inntegnet har vi ikke. General Cicignon har heller ikke tegnet opp det gamle, kontra det nye gatenettet, når han sender inn kart til kongelig approbasjon. Men et hovedtrekk i hans gateplan er at veitene skal vekk. Ikke én er tatt med i byplanen som ble approbert av kongen 10. september 1681.

Men en ting er å lage byplan, noe helt annet er om denne blir gjennomført. Det kunne man ikke vente heller. Dertil gjorde denne byreguleringen av Cicignon et alt for stort inngrep i tomteeiernes økonomiske bæreevne. Byens myndigheter måtte ta hensyn til folkemeningen i større grad enn det både general Cicignon og kongen ønsket.

Når det er snakk om de nye gater var både Cicignon og hans assistent Coucheron ubønnhørlig strenge. De forlangte at reguleringsplanen skulle følges konsekvent. I den nyanlagte Kjøpmannsgaten, som kom til å gå over de dyreste tomter i byen, med en bredde lik hovedaksene Kongens gate og Munkegaten, ble tomteeierne som erstatning utvist tomtearealer ute på Kalvskinnet. Dengang besto dette av sumpig myr og lå også langt utenfor beferdet strøk. Andre igjen fikk tildelt tomter helt omsnudd av tidligere beliggenhet og med innskrenket areal, ettersom de måtte avgi langt mere til gategrunn enn tidligere.

Det er derfor hevet over enhver tvil at denne byplan som Cicignon laget, av senere slektsledd rost opp i skyene, på langt nær ble mottatt med den samme begeistring da den skulle gjennomføres. Dette fikk ikke generalen så stor føling med, ettersom han ikke var her i byen under gjenoppbyggingen. Det var assistenten, generalkvartermester Coucheron som fikk føle kritikken.

I veitene gikk det annerledes. Huseiere som hadde sine gårder i veitene før brannen, fant snart igjen hjørnesteinene til det nedbrente huset,

og målte branntomten opp med byens målekjede som var en sjællandsk alen. Så reiste de husene hvor de hadde stått før. Veitene ble liggende hvor de var før brannen. Bare noen av de gamle trafikkårer forsvant. Det var dem som det nye gatenettet slukte med sitt store krav om mere plass.

Det ble ikke så markant forandring for de tidligere gateløp som hadde gått nord-syd. Krambodgaten og Apotekerveita er levninger etter det eldgamle gatenettet. Dette kjenner vi ut ifra Trondheim bylov hvor ruten som gatevekterne hadde å gå er inntatt. Men akkurat som med veitene, så er også disse to ferdselsårene rettet ut etter hvert når det reistes nye hus i disse middelalderske gateløp. Derved kom også disse til å få det løpet som Cicignons plan forutsatte. Dette var noe som generalen hadde fra sin befatning med militære avdelinger når de sto oppmarsjert for inspeksjon. Gatenettet slik han laget det tjente også best det hovedformål han mente byens gatenett heretter skulle tjene. Det skulle brukes til å forsvare byen fra gatehjørne til gatehjørne. Ildvåpenet — geværet — var konstruert for rette siktelinjer. — Han laget en militærby med byport og klaffebro som kunne heises opp i forsvarsøyemed, og øverst på høyden utenfor byen Kristiansten festning, som var kronen på reguleringsplanen for festningsbyen Trondheim, med dens nye, brede gatenett. Det nye gatenettet ga lys og luft, der folk skulle reise en ny by i stedet for den som var brent. Bare veitene ble liggende slik de var før, i middeladerens mørke.

Hverken Lademoen, Øya, Ila, for ikke å snakke om Bakklandet, som for sognets vedkommende vrimler av veiter, er tatt med her. For det første er disse bydeler nye, og veitene var middelalderens gatenett. De smug og veiter som finnes her, går under fellesbenevnelsen «Veita».

For Bakklandets vedkommende, er gårdene som ligger i disse veiter, undernummer av Kirkegaten, Nedre Møllenberg eller Øvre Møllenberg. Enkelte kan naturligvis, især blant unger, i daglig tale gå under navn som har festnet seg som brukelige blant byens øvrige folk.

Veitenavn som helt er forsvunnet, men må ha eksistert, lar seg ikke så lett oppspore. Det er med veitene som med oss mennesker. De er alle underlagt forvandlingens lov, de forandrer seg, og en vakker dag er de helt borte. Mange har forsvunnet ved branner, og når en ny regulering skjedde, ble som oftest veitene rasert. En del av dem har forsvunnet etter siste verdenskrig.

Derfor er det nødvendig å få skrevet om veitene mens de fleste av dem eksisterer. De har hatt stor betydning for byens daglige trivsel, som boligområder for folk som ikke hadde økonomisk evne til å kjøpe en eiendom som lå ut mot en gate og derfor var dyrere å anskaffe seg. Dette vil ikke si at folk som hadde store formuer ikke eksisterte blant huseiere i veitene. Tvert om, vi finner flere av våre store handelshus i veitene.

Men de husene som de hadde her, bruktes som vognremiser og andre ting som var nødvendige i en tid da slike familier ikke kunne greie seg med ett kjøretøy. Til forretningsdriften trengtes kjøretøyer av forskjellig slag, både for sommer- og vintertransport. Det samme var tilfelle med herskapsvognene.

Fra slekt til slekt har familier hatt sitt tilhold i den veita de var vokst opp i. Det var en annen målestokk for levestandard og komfort den gang, men de levde her, gikk til sitt yrke og betalte sine skatter og avgifter til byen. Barn som vokste opp her, giftet seg og fikk barn som fortsatte å bo «i veita». De kunne ikke tenke seg å flytte fra veita før de en vakker dag, ifølge naturens lov, ble flyttet til et sted hvor alle mennesker til slutt havner — kirkegården.

De som bodde i veitene skrev, uten å vite det selv, byens økonomiske og sosiale historie, fra middelalderens mørke til i dag.

Brattorveita var bondelosjienes veit her i byen.

Både navnene på veitene og skrivemåten har skiftet opp gjennom tidene, slik at samme veit kan ha flere navn. Selv i offentlige dokumenter er dette en vanlig foreteelse, og blant byens folk ble veita ofte benevnt etter en av de som bodde der, mens det offisielle navn var noe annet. Noen nummerering av byens hus ble ikke gjort før etter 1850. Dette var også tilfelle for gatenes vedkommende. For den tid gikk byens myndigheter ut fra brannforsikringsnummeret for eiendommen. Byens borgere brukte til daglig tale og i skrift, slike betegnelser som: «I samme hus som Henrik Angelmaker logerer, i høker Daniel Bergseths hus, gaarden rett over for grosserer Jacob Lindholm» o. s. v. Dette var fulstendig nok for å vite hvor den eller hin bodde. Byen var ikke større enn at alle hadde kjennskap til alle. For brevers vedkommende ble ikke disse brakt ut med bud, men de ble hentet av adressaten på byens postkontor, og det var mottakeren som betalte portoen, ikke avsenderen. Selv etter at frimerker ble tatt i bruk hentet man posten selv.

For enkelte veiter har det vært vanskelig å gi helt sikre opplysninger om opphavet til veitenavnet. Det blir antakelser som er så nære opp til det som var grunnlaget for navnet, at det etter hvert er blitt godtatt som riktig. Men det er naturligvis ikke så helt sikkert at påstanden står for alle retter. Forvanskninger av ord har så lett for å snike seg inn, nevnes kan Sverdfegerveita, som ble til Svartfeierveita, da håndverket sverdfegere var opphørt. De fleste av veitene har fått navn etter en markant skikkelse som bodde i veita, andre igjen av yrket som er mest fremtredende i veita, eller dens nærhet.

SCHJOLDAGERVEITA

Schjoldagerveita har navnet sitt etter kamin- og feierinspekør Paul Christian Schjoldager, som døde i året 1785 og hadde sin bolig her. Veita er meget gammel, og må være begynnelsen til middelalderens Øvre Almening. Den har også blitt kalt St. Gregoristredet, fordi kirken, vigslet til denne helgen, lå i nærheten av veita.

Denne veita mellom Søndre gate og Kjøpmannsgata, like nord for og bak brannstasjonen, har navn etter feierinspektør Paul Christian Schioldager, som i 1758 kjøpte postmester Mandrup Alstrups gård på vestre hjørne mellom veita og Krambugata.

Godt og vel hundre år senere var feierinspektøren for lengst borte og glemt, og en antok at veitas navn hang sammen med at skjoldmakernes laug i gamle dager holdt til der.

Men så feilaktig.

Det eneste riktige i hypotesen er at veita er meget gammel. Den hører til byens middelalderske gater, og dannet tidligere, sammen med Westermannsveita og Sommerveita, en sammenhengende passasje, som på 1500-tallet gikk under betegnelsen Øvre almenning.

Etter bybrannen i 1598 bestemte Kristian IV at almenningen skulle utvides med et branintervall 42 gamle norske alen bredt.

Da Cicignon knappe hundre år senere anla byens moderne gatesystem, gikk følgelig flere av innbyggernes tomter bort i hans nye gater.

Som erstatning fikk en del av dem anvist ny byggegrunn ute på det gamle brede brannintervall, som på den måten fikk den skikkelse den fremdeles har.

Schjoldagerveita var altså opprinnelig en smal gate, deretter gjennom hundre år en bred gate og fra 1681 atter en smal gate.

I sin første smale skikkelse, kan den følges langt tilbake, helt henimot byens aller eldste tid. Den gang strakte ikke bebyggelsen seg lenger vestover fra elva enn opp til Langstretet, eller Apotekerveita som den nå heter. Søndre gate kom først i 1681.

Her ved gatas gamle endepunkt lå i 400 år Gregoriuskirken, som opprinnelig hørte sammen med Magnus den Godes kongsgård, på samme måte som Klemenskirken ved Krambuveita.

Om dette forteller Snorre at kongen ikke rakk å gjøre kongsgården ferdig, men at hans etterfølger Harald Hardråde fullførte den og «lot også grunnlegge der i gården en steinhall». Da han siden flyttet hele anlegget lengere opp langs elva, ble denne hallen soknekirke under navnet Gregoriuskirken.

Ved å gi veita navn etter denne gamle kirken, oppnår en å knytte byens gamle historie til en nåværende lokalitet noe som byen i høy grad har behov for.

Henry Berg

APOTEKERVEITA

Apotekerveita etter byens første apotek, grunnlagt år 1661 som Løveapoteket. Det hadde sitt opphold i Stormogården som vendte ut mot denne veita før brannen i 1681. Apotekeren het Cyriacus Cotte, og hans etterfølger Arnoldus von Westen — far til Thomas von Westen — flyttet apoteket til Kongens gate 8. Veita het også Langstreti og Bredegate.

WESTERMANNSVEITA

Westermannsveita går fra Apotekerveita og bortover til Nordre gate. Navnet har den fra veier og måler (tilsvarer antakelig justermester idag) Bernt Westermann, som eide gården Nordre gate 1 fra året 1743.

LIKE NORD for Kongens gate, fra elven til Torget, ligger en sammenhengende rekke veiter. De gikk tidligere under fellesbetegnelsen «Øvre almenning». Først etter at Søndre og Nordre gate kom og delte opp strøket i flere avsnitt, fikk veitene etter hvert navn. Den midtre, mellom Apotekerveita og Nordre gate, heter således nå Westermannsveita. Like til bybrannen 1598 var Øvre almenning et vanlig smalt strete, men ble deretter utvidet til hele 42 alens bredde. Det var de smale, trange gatene, mente man, som gjorde at brannen hadde tatt overhånd, så nå ble foruten Øvre almenning også to andre av gatene utvidet for å danne brede brannintervaller.

Denne foranstaltningen viste seg imidlertid senere å være helt utilstrekkelig. Byen brente i 1651 igjen totalt og atter igjen i 1681. Etter denne siste katastrofen ble generalmajor Johan Casper von Cicignon gitt ordre om å ta seg av saken, og han nøyet seg ikke med noen få brannintervaller, men delte bebyggelsen opp i ti enheter. Det er disse som fremdeles danner de brede gatene i midtbyen: Kjøpmannsgata, Søndre og Nordre gate, Munkegata, Kongens og Dronningens gate o.s.v.

Gårdeierne hvis tomter gikk bort i disse nye gater, fikk så langt som gjørlig erstatning når det gjaldt de eldre brannintervaller, som på den måten enten ble gjenoppbygget eller helt sløyfet. Andre ble anvist nye tomter ute på Kalvskinnet. Langs sydsiden av den gamle, brede Øvre almenning, på strekningen som nå er Westermannsveita, fikk tre av borgerne utvist nye grunner, så veita fikk det utseende den fremdeles har. Den vedble dog enda i henimot 100 år å gå under sin gamle betegnelse.

Veitas nåværende navn skyldes Bernt Westermann, en danske som i begynnelsen av 1720-årene ble veier og måler i Trondheim. Han bodde på hjørnet av Dronningens og Søndre gate, nærmere bestemt i Dronningens gt. 3, Nordenfjeldske Kreditbanks eiendom. Noen forbindelse med veiten som har navn etter ham, fikk han først i 1743, da han på auksjon kjøpte en hage, der Adresseavisens gård, Nordre gt. 1, nå ligger. Hagen var i familiens eie inntil enken i året 1770 solgte den, og først etter den tid synes navnet Westermannsveita å komme i alminnelig bruk.

HENRY BERG.

SOMMERVEITA

Sommerveita er antakelig den veita som har hatt de fleste navn opp gjennom tidene her i byen. Nevnes kan i fleng: Øvre Almenning, Øvre Geilan, Kjeldsgårdveita, Skitthullet, Prosteveita, Generalsveita, Helvedesveita og nå Sommerveita. Det er eieren av Svaneapoteket, som med sin bakgård grenser til veitas sørvestlige del, som er opphavet til navnet. Han het Otto Sommer, og var hoffagent. Det er vanskelig å redegjøre for hva tittelen inne bærer. Han døde i 1793.

Skitthullet ble veistumpen i den vestligste delen av Sommerveita hetende, enten fordi det var så skittent der, eller også etter et vertshus med dette navn. I en rettssak for 1681, blir en mann tiltalt fordi han hadde solgt øl til elever ved Katedralskolen. Han betegnes som boende i Skitthullet, men ettersom man helt opp til midten av forrige århundre hadde vansker med å få drenert vannet i veita, er det nok skitten som har gitt strøket betegnelsen.

CICIGNONS regulering i 1681, som ga Trondheim det preg byen fremdeles har, strakte seg ikke lengere vestover enn til Prinsens gate. Utenfor det regulerte strøket bygde folk nærmest som de selv fant for godt, noe som Kongens gate og alle smådveitene nordenfor den fremdeles er et synlig bevis på. Nøyaktig på samme måte var forholdet også etter en enda eldre regulering — etter den store bybrannen i 1598. Den gikk til Nordre gate omtrent, lengere rakk den gang ikke bebyggelsen, og da denne grensen i årenes løp ble overskredet, bygget folk videre utover uten tanke på noen regulering. Sommerveita — den går som kjent fra optikus Iversens forretning i Nordre gate vestover mot Torget — er en bevart rest av denne, skal vi si, planløse bebyggelsen. Veita skriver seg fra første halvdel av 1600-årene, og har merkelig nok overlevet både Cicignons og senere reguleringer.

Visstnok den første som bygget her var Eskild rideknekt, etter hvem gården kom til å hete Eskildsgården. I daglig tale gikk både gården og visstnok også veita under navnet Skitthullet. I 1674 stevnet Latinskolens rektor enken etter Lars Skomaker i Skitthullet fordi hun solgte øl til skolens elever. Nabogården mot vest — nå Sommerveitas bedehus — eides av Kjell Olsen skomaker, og etter ham eller rettere sagt etter hans gård, kom veita i nesten hundre år til å hete Kjellsgårdsveita. Først i 1760-årene kom atter et nytt navn, Prosteveita, i bruk, etter sogneprest til Domkirken og stiftsprost Jacob Thode, som bodde i den gården som senere gikk under navnet Bikuben.

Den korte passasjen fra Sommerveita opp til Torget fortsatte den gangen videre rett nordover og bøyet etter av mot vest, så den munnet ut i Munkegata like syd for Generalsgården, med navn etter generalmajor Johan Vibe, på nåværende Stiftsgårdens grunn. Denne veita kom derfor naturlig nok til å hete Generalsveita, inntil den ble lukket da fru kammerherreinne Cicilie Schøller i 1770-årene bygget Stiftsgården. Kjellsgården fikk siden utnavnet Helvetet og veita ble derfor hetende Helvetetsveita, et navn som naturligvis passet dårlig da gården ble kjøpt til bedehus. Den ble derfor gitt sitt nåværende navn etter eieren av Svaneapotekets gård, Otto Sommer.

HENRY BERG

BRATTØRVEITA

Brattørveita har naturligvis fått navn etter stroket Brattøra som den går parallelt med, ettersom betegnelsen Brattøra da veita fikk navn, var hele strøket Fjordgaten, og ikke som nå byens havneområde i nord.

Under betegnelsen Gjæilar omtales Brattørveita allerede i Magnus Lagabøters bylov fra 1276. Uten denne forutsetning synes ikke det mulig å få noen fornuftig mening i lovens bestemmelse om den rute vekterne skulle patruljere. Helt til byens nye havn ble anlagt i 1860-årene gikk jo sjøen helt opp til Fjordgata, og opprinnelig må Brattørveita ha utgjort en del av en sammenhengende vei langs sjøen eller stranda, også lengere mot vest bevart i Ørjaveita, Taraldsgårdveita og Sandgata.

Mot slutten av 1600-årene gikk veita under navnet Brattørgata. Tidligere heter det om gårdene her at de lå mot Brattøra, noe som tyder på at en den gangen med navnet Brattøra mente strøket langs fjorden vestover fra elva. Senere gikk jo navnet over til å omfatte partiet aller nordligst i Kjøpmannsgata, mens nå hele den nye havna kalles Brattøra. Lokaliteten knyttet til et bestemt navn skifter som det sees, i tidens løp.

Fra omtrent år 1700 fikk navnet Brattørgata en konkurrent i betegnelsen Nordfargata Det var her nordfarerne eller nordlandshandlerne for størstedelen bodde, de som skaffet fisken, som den gangen var en av byens viktigste utførselsartikler. Nordfarerne med sine handelsleier nordover helt til Troms, var borgere i Trondhjem og eide hus her. Deres næring gjorde dog at de en stor del av året var bortreist. «Før påske reiser de til sine leier i Nordland og er borte et halvt år med sitt ganske hus», heter det om dem, og «siden når høsten kommer, reiser de til sildfiskeriene». Deres bygårder med pussige navn som Rippgården, Bonekampgården eller Knippelgården var derfor ganske beskjedne av omfang.

Vi synes at Brattørveita nå, med sine knappe seks meters bredde, er en smal gate. Opprinnelig var den dog bare 3,5 meter bred, men den var likevel en av byens mest trafikkerte gater, og hadde den gangen med sine lave beboelseshus et ganske annet preg enn nå. Først etter brannen 1708 bestemte byens magistrat at den skulle utvides med to alen på hver side, for som det heter, at to vogner kan kjøre forbi hverandre.

HENRY BERG

Vannstenderne inne i gårdene eksisterer også i dag.

GAUBEKVEITA

Gaubekkveita er i likhet med andre veiter her i byen egentlig to veiter. Den har to veiteløp som går på tvers av hverandre. Den ene fra Carl Johans gate og til Fjordgaten, den andre fra Nordre gate og til sin navnebror fra Fjordgaten og oppover. Selve veita skal ha fått navnet etter et bekkefar, som gikk under navnet Gautebekken, som kom fra strøket Stiftsgårdshagen. I byens kopskattmanntall fra året 1645 nevnes det folk som bor her og blir ilagt skatt.

Blant alt rotet i kvartalet nord for Olav Tryggvasons gate, mellom Nordre og Søndre, finner vi også Gaubekveita, ja, til og med to veiter av dette navn som krysser hverandre. Den eldste betegnelsen på den av de to som munner ut i Fjordgata, var Gautebekken. Allerede i 1640 nevnes Tyge skredder i forbindelse med denne bekken, og få år senere også Gregers ved Gautebekken. Opprinnelig må det altså ha runnet en bekk der hvor veita nå går, og det eneste sted den kan ha kommet fra, må være Vaterland, det i gamle dager sumpete og vannsyke partiet like sønnenfor. Allerede i 1660-årene gikk betegnelsen over til Gautbekveita, som så i tidens løp er slepet av til den nåværende uttale uten t.

Denne Gautebekken får en uvilkårlig til å tenke på hvordan navnet veit kan ha festet seg til de smale gater her i byen, og så vidt vites bare i denne forbindelsen. I Bergen f.eks. heter de jo smau eller smug. Veit betyr bent fram grøft og brukes fremdeles i den betydningen. I de middelalderske kilder som sagaene eller bylovene er det aldri nyttet i betydning gate, der er strete det alminnelige. Ordet kommer av det latinske via strata, brolagt vei, også opprinnelsen til det engelske street og det tyske strasse.

Det ligger nær å tenke seg veit brukt i nedsettende betydning om smale og trange gater i motsetning til Cicignons brede. Men betegnelsen var allerede i bruk lenge før 1681, i alle fall så tidlig som i 1620-årene. Jeg tror den henger sammen med byggeskikken særlig når det gjelder de gamle kjøpmannsgårdene som lange og smale strakte seg fra Krambugata, tvers over den senere Kjøpmannsgata og helt ned til elven. For at ikke regnvannet fra takene skulle ødelegge naboens hus- eller byggevegg, var bebyggelsen trukket tilbake ½ alen, såkalt dråpedrypp, på hver side av grenselinjen. På den måten framkom en 1 alen lang bred passasje mellom eiendommene, noe som ennå delvis kan sees ved bryggerekken langs elven. For å lette vannavløpet grov en så en veit ned gjennom åpningen, i tidens løp er så veit gått over til å betegne selve passasjen, og ble altså senere det alminnelige navn på en smal og trang gate.

Navnet V a t e r l a n d henger sammen med nederlandsk «waterland», og betegner et våtlendt område . Ordet v e i t er nevnt i den gamle byloven. Grethe Authén Blom sier i Byhist. F s. 282: «Streter skulle være tolv alen brede, almenninger åtte og veiter tre alen» (henholdsvis 7,5 m, 5 m og 1,9 m).

Henry Berg

Trappene gjorde veitene ennu smalere enn de var. Typisk for Storchveita i dag.

ØRJAVEITA

Ørjaveita går fra Jomfrugaten og til Nordre gate. Allerede i året 1660 finner vi en Anders Ørjesen som bodde i nr. 1, og det må være dennes far, som er opphavet til veitenanvet. Anders Ørjesen døde i 1678, og siden har vi stadig navnet Ørje knyttet til samme gård. Også denne veit er kalt for Sandstredet i middelalderen.

Det må allerede i byens aller eldste tid ha gått en sti eller veg langs med fjorden helt fra elva eller Brattøra og utover mot Skansen. At det har eksistert en slik sti eller veg oppe på bakken eller mælen langs sjøen er helt forklarlig, og den er rimeligvis like gammel som byens eldste bebyggelse. Hele denne vegen er den dag i dag bevart i et sammenhengende system av veiter like syd for Fjordgata, som ikke er noe annet enn den gamle strand, og fortsetter videre vestover i nåværende Sandgata. Det eneste brudd i systemet har en på den korte strekningen mellom Nordre og Søndre gate, en ting som må skyldes senere reguleringer. Bebyggelsen langs denne vegen er også meget gammel, allerede for 300 år siden strakte den seg omtrent til Hospitalstiftelsen.

Det navn denne vegen eller gata gikk under når det gjelder strekningen vestenfor nåværende Nordre gate, var Sandstretet. Først da Cicignons brede nord/sydgående gater etter 1681 delte det gamle strete opp i atskilte partier, fikk strøkets forskjellige deler de navn de nå har.

Partiet mellom Nordre gate og Jomfrugata, som vi denne gangen skal se på, heter som bekjent Ørjaveita. Navnets opprinnelse har vært søkt forklart ved at folk fra Yrjar eller Ørlandet i sagatiden hadde sine boder eller gårder der, likesom den ved reguleringen i 1841 forsvunne Gjemsveita på tilsvarende måte skrev seg fra folk fra Gimse i Melhus. Disse forklaringer og spekulasjoner har ikke noe med virkeligheten å gjøre.

Den Ørje eller Ørjar som veita har navn etter, bodde i gård nr. 1. Allerede i 1660 kaltes den Ørjegården. Beboeren den gangen het Anders Ørjesen. Han døde i 1678, hvoretter hans bror Ole Ørjesen, ble eier. Ved Oles død ca. 1693 overtok hans sønn, Ørjan Olsen igjen gården. Navnet Ørje går altså stadig igjen. Helt til ca. 1750 gikk veita fremdeles under betegnelsen Sandstretet til dels også som Nordre Almenning, først etter denne tid kom navnet Ørjaveita i bruk, i allfall i skrevne dokumenter.

Henry Berg

Den «sti eller veg langs fjorden» som blir nevnt, svarer til G e l l a r i Magnus Lagabøters landslov.
«Ørjegården» er nevnt i «Trondheim før Cicignon» s. 307.

TARALDSGÅRDSVEITA

Taraldsgårdsveita går fra Jomfrugaten og bort til Ravnklobakken. Det er naturligvis fornavnet på en mann, som har bodd i strøket, som er opphavet til dette veitenavn. Den vestligste del av veita har hett Jimmyveita, og også Sandstredet.

GATA eller rettere sagt veita, har selvfølgelig navn etter Taraldsgården, men hvilken Tarald som er opphavet til navnet, har det ikke lyktes å oppspore. Saken kompliseres også ved at det var to Taraldsgårder, foruten den det her gjelder også en ute ved Grava. At to helt forskjellige gårder går under samme navn er for så vidt ikke noe enestående. I senere halvdel av 1600-årene hadde en således to [illegible]gårder, to Bårdsgårder og to Bjørnsgårder, for å nevne et par eksempler. Første gang en av

Taraldsgårdene nevnes et i 1660, den eides den gang av Peder Jonsen tømmermann. Gården synes ikke å ha strøket med ved bybrannen i 1681, og ble året etter ved tømmermannens enke. Kirsten Olsdatters død taksert til 22 rdlr., så det må ha vært en liten gård. Det var den som lå ute i Grava.

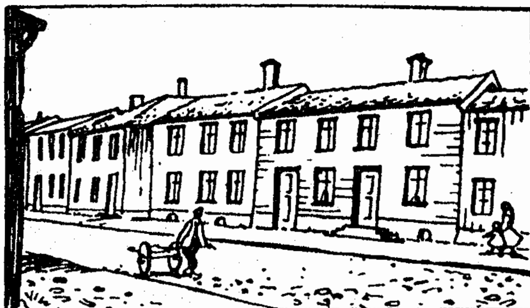
Vår Taraldsgård Jomfrugt. 19, kalles første gang ved dette navn i 1684. Den 19. august s. å. skjøtet Lorents Mortensen Angell, som må ha hatt en panteobligasjon i eiendommen, avdøde Nils Pedersen nordlandshandlers gård, Taraldsgården, til Lars Larsen Ross, og siden gikk den stadig under denne betegnelse. Navnet Taraldsgårdsveita kom først i bruk etter år 1720, men folk kalte også veita Jimmyveita etter James eller Jimmy Williamson Colban, opprinnelig fra Newcastle, som bodde ved dens andre ende, ut mot Munkegata. Dens ennå eldre navn var Sandstretet, betegnelsen på den eldgamle vei fra Brattøra vestover langs fjæra eller fjorden helt utover mot Ila, et navn som forresten holdt seg ved siden av de to yngre langt utover 1700-årene. Først etter at Cicignons nye gater, Nordre gate, Jomfrugata og Munkegata, delte det gamle strete opp i flere isolerte områder, dukket de nye navn Ørjeveita og Taraldgårdsveita opp.

Lars Ross, eller som han alminnelig het Lars i Taraldsgården, drev vertshus og slo etter hvert under seg nabogårdene både mot nord og vest. Skiltet utenfor hans dør, forresten det eneste som visstnok i det hele tatt omtales utenfor noen av byens vertshus, framstillet en høne eller etter andre utsagn en erfugl. Etter hans død fortsatte enken, Margrethe Kristiansdatter, forretningen i mange år, like til 1747, da virksomheten ble overtatt av svigersønnen Johan Rinderhagen og etter ham igjen av vintapper Elias Meyer.
HENRY BERG

DANIELSVEITENE

Danielsveita som er iferd med å forsvinne idag, har fått navn etter en hoker Daniel Einersen som tok borgerskap 5. desember 1693 og begynte handelen i nr. 26 i veita. Da han døde i 1701, ble hans enke — Malene Olufsdatter — på ny gift med styrmann Ulve Nilsen, men hun fortsatte handelen til sin død i 1728, ettersom hun ble enke også etter annet ekteskap. Husene i veita skriver seg fra 1680-årene, og veita het den gang «den lille Gade ved Kalvskindet».

Hestskitveita er naturligvis ikke noe offisielt navn, men et populært navn på den veita som nå forsvinner, og heter Danielsveita. Navnet var naturlig ettersom det var vognmenn som hadde stallrom der, og da veita også var et sted med bondelosjier, hvor bønder satte inn sine hester når de kom til byen, dekket sikkert dette folkelige navn noe av det som var typisk for veita.

Den folkelige navnsettingen på våre veiter eller gater har et ganske annet preg enn den myndighetene har gitt, den finner aldri på å gi dem navn etter konger, som f.eks. Olav Tryggvason, Sankt Olav eller Carl Johan, men når den gir navn etter personer, blir det etter folk som virkelig har bodd der.

Også Danielsveita, som danner en slags fortsettelse av Bersvendsveita syd for Kongens gate, er et eksempel på dette, ja forresten også Bersvendsveita. Men mens den siste muligens er middelaldersk, er Danielsveita omtrent jevngammel med Cicignons regulering fra 1681.

Første gang jeg har sett den omtalt, i 1686, kalles den «den lille nyanlagte gate», med variasjoner som «den lille gate», eller «strætet fra Kongens gate opp til Kalvskinnet». Litt senere gikk den en del år under betegnelsen Kalvskinnsveita, hele naboskapet ble jo dengang regnet med til Kalvskinnet, men fra 1725 blir det alminnelige navnet Danielsveita, og dette har den beholdt helt til i dag.

Første gang en finner Daniel Einersens navn (han er opprinnelsen til navnet på veita) er i 1690, da «erlig og velakt unge kar Daniel Einersen begjerte å troloves med den erlige pige Malene Olufsdatter». Neste år fikk han av Oluf Christophersen smed, for 28 rdlr., tilskjøtet husene på nåværende eiendom Danielsveita 26, grunnen hørte til Tøger Hansens avringer. I 1693 møtte han opp for Magistraten på rådhuset og ble bevilget borgerskap som høker.

Både Danielsveita og Bersvendsveita er altså oppkalt etter omtrent jevngamle høkere eller småhandlere, folk i nabolaget brukte vel å si at de skulle bort til Daniel eller Bersvend i veita og handle. Strøket hadde den gang et landlig preg, flere av gårdene var utstyrt med stabbur, fjøs og stall.

Daniel ble ingen gammel mann. Allerede 1701 døde han, og neste år ble enken på nytt gift, med styrmann Ulve Nilsen, men handelen ble sikkert fortsatt helt til Daniels-Malena, som hun kaltes, døde i 1728. Hennes annen mann hadde da vært død i ti år.

Danielsveita var helt bebygd allerede før 1716 og har stadig unngått de store bybranner, både den i 1708 og de i 1841 og 1842. En del av den nåværende bebyggelsen kan derfor være meget gammel, Schjølberggården i samme strøket skriver seg f.eks. fra 1680 årene.

Henry Berg

BERSVENDVEITA

Bersvendsveita som går fra Kongens gate ned til Dronningens gate har fått navn fra en Bersvend Olsen Rønning som var hoker og innlandshandler og hadde gård med butikk i nr. 9. Den het allerede i 1630 «veien til Byens Lokke» og lå altså utenfor bykjernen.

DENNE gang skal vi høre om Bersvendveita, veite mellom Kongens og Dronningens gate, like vest for Munkegata. Navnet har vært satt i forbindelse med Bersvein Pipa, nevnt i byloven fra 1276, en antakelse som selvfølgelig intet har med virkeligheten å gjøre. Riktignok er veita gammel, visstnok middelaldersk, men som vi straks skal se er navnet relativt nytt. Første gang den nevnes, ca. 1630, kalles den «veien ved byens løkke» og dannet grensen mellom Hospitalets jorder i vest og byens og geistlighetens løkker i øst, helt bortover mot Nordre gate. Peder smed bodde den gang der, senere flyttet flere av hans yrkesbrødre etter. Strøket lå fremdeles langt utenfor den egentlige bebyggelse, og smedenes brannfarlige bedrifter ville en ikke ha for tett innpå seg.

Like etter Cicignons regulering finner en så den som veita har navn etter, Bersvend Olsen Rynning, i gården nr. 9 til veita. Han skriver selv sitt navn med d, en sak det nå er litt sent å forandre på. I 1682 begjærte han å måtte vorde trolovet med Marit Torfindsdatter,. og opplyser i den anledning at han var født ved Vikelva, så han følgelig skriver seg fra gården Rønningen ved Ranheim. Han ernærte seg som høker eller innenlandshandler, et yrke sønnen Kristian, den neste eier av gården også fortsatte. Navnet Bersvendveita kom dog først i bruk ca. 1720, like etter Bersvends død, tidligere gikk veita likesom sin nordlige forlengelse under betegnelsen Gietveita.

Også gården Dronningens gt. 11, på hjørnet til veita, fortjener et par ord. Waldemar Schei, som illustrerer disse små artikler, har gjengitt den etter et gammelt fotografi. Den ble oppført like etter år 1700, men strøk dessverre med i en brann ca. 1880, en skjebne som har rammet praktisk talt all eldre bebyggelse i Trondhjem. Den eldste beboer av tomten, vever Hans Hahn, solgte i 1694 eiendommen til baker Ahasverus Magnus, og siden ble det drevet bakeri der i over 100 år, så av Martinus Lind og derpå av Paul Nissen, gift med Martinus's enke. 1752 tok svigersønnen Mikel Røst over, han levet helt til 1805.

HENRY BERG

HOLSTVEITA

Holstveita er oppdelt i mange avdelinger, der den løper fra Prinsens gate og helt til Tordenskjolds gate. Den har fått navn etter rådmann Lorentz Holst, som døde i 1731, og eide store arealer i dette strøket. Før brannen i 1842, som raserte strøket, het denne veita Hospitalsgaten.

GJETVEITA

Gjetveita gikk tidligere fra Kongens gate mellom nr. 20 og 22, skar over Dronningens gate, og endte nede i den delen av Olav Tryggvasons gate som er mellom Munkegaten og Prinsens gate. Det er bare den nederste delen som i dag har dette veitenavnet, ettersom den øverste delen heter Bersvennsveita. Den har ikke noe med kreaturhold å gjøre, selv om den før rettskrivningen 1907 hadde navnet Gjedveiten. Selve strøket er meget gammelt, og det lå utenfor selve bykjernen da den ble til. Håndverkere som representerte ildsfarlige bedrifter ble henvist til dette strøk. Det var tilfelle med smed, klokkestøpere, tinngytere og andre. Det er gjørtlerfaget som er knyttet til veita, og Gjørtlerveita er et mere korrekt navn å bruke.

NÅ til dags er Gjetveita navnet på veita like vest for Munkegata, mellom Dronningens og Olav Tryggvasons gate. Like til 1720 het også dens forlengelse sydover mot Kongens gate det samme, men gikk så over til å bli kalt Bersvendsveita etter høker Bersvend Hynning, som bodde i nr. 9. Gjetveita dannet først på 1600-tallet, fra hvilken tid vi begynner å få rede på eiendomsforholdene her i byen, grensen mellom Hospitalsløkkene og byens løkker østenfor. Det er ingen grunn til å mene annet enn at dette forhold også gjelder atskillig eldre tider, sannsynligvis helt tilbake til 1277 da kong Magnus Lagabøter skjenket Hospitalet dets senere grunner vestenfor byen av det som den gang var Kronens almenning.

Ennå først i 1600-årene lå «Veten langs byens løkke», som veita den gang kaltes, langt utenfor den sammenhengende bebyggelsen og var plassen for byens smeder, hvis ildsfarlige bedrifter man naturligvis ikke ønsket å ha for nært inn på husene. Den eldste av dem, jeg har støtt på, er Peder smed, som bodde på hotell Phoenix's nåværende grunn. Tre hundre og femti år tidligere lå byens smieboder, som det fremgår både av Kongesagaene og Magnus Lagabøters bylov, ute på Ørene, strøket ved nåværende Fjordgata, som den gang likeledes må ha ligget utenfor bebyggelsen. Flyttingen er rimeligvis skjedd i forbindelse med gjenoppbyggingen etter en eller annen bybrann.

Det ble dog ingen smed som kom til å få sitt navn knyttet til Gjetveita, den har navn etter det håndverk som nå heter gjørtleri eller metallstøperi, tidligere kalt sinkelmakeri eller rotgyteri. Å støpe het jo før å gyte, så navnet burde skrives Gyt- eller Gjøtveita, i alle fall ikke Gjetveita, da det ingen ting har med noen ragget firefoting å gjøre. Allerede ved midten av 1600-årene bodde Henrik sinkelmaker her ute og i 1690-årene drev Jørgen rotgyter sitt metallstøperi i Kongens gate like vest for veita. Det er visstnok den siste som er opphavet til navnet, som skriver seg fra hans tid. Gjetveita hører til de ytterst få gater eller veiter her i byen med navn etter et håndverk. Foruten den har vi nå visstnok bare fire andre: Smedbakken, Reperbanen, Danielbakerveita og Hanskemakerbakken, mens en tidligere også hadde f. eks. Skomakerveita, Sverdfegerveita og Gartnergata.

HENRY BERG

PISSVEITA

Pissveita er naturligvis ikke noe offisielt navn på en veit. Byens myndigheter var forsiktige med å tendere bort i navn som det lå noe odiøst ved. Men i den menige manns omtale, var det ingen tvil hvilken veit det her var tale om. Det markerte seg da også sterkt, der den lå mellom Fjordgaten 5 og 7, og opp til Bratørgaten mellom nr. 11 og 13. Navnet var naturlig, og veita brukt etter navnet, når folk kunne sitte ved Trondhjems Brændevinssamlags utskjenkning i Fjordgaten nr. 7 litt for lang tid, slik at de måtte ut en liten tur. Lengere enn rundt hjørnet gikk de altså ikke ved en slik anledning.

STORCHVEITA

Storchveita går i retning øst-vest fra Søndre gate i øst til Gildevangsveita i vest. Den var i middelalderen en del av ferdelsåren Nedre Almening som gikk fra Nidelven til Byporten. Veita er oppkalt etter kjøbmannsfamilien Storch som hadde flere hus i området.

VATERLANDSVEITENE

Vaterlandsveita, en typisk Trondheimsveit som går i vinkel, og for den østre veitas vedkommende, munner ut i Olav Tryggvasons gate. Navnet skal komme av sumpig strok. Veitenavnet og stroket er meget gammelt, og er avtegnet på et kart fra 1658.

De to Vaterlandsveitene er et minne om et gammelt Vaterland, som nevnes allerede i 1670-årene. Det omfattet partiet omtrent fra Jomfrugata i vest til Nordre gate i øst, mellom Dronningens gate, til litt nord for Olav Tryggvasons gate. I 1670-årene lå hele strøket nærmest utenfor den egentlige bybebyggelsen og de nevnte gatene eksisterte heller ikke.

Vaterland betyr vel her som andre steder f.eks. i Oslo, et sumpet og vannsykt område. Dette støttes også ved at Gautebekken, som tidligere rente i og er opprinnelsen til navnet Gaubekkveita, ikke synes å kunne ha kommt noe annet sted fra.

Begge Vaterlandsveitene er eldre enn Cicignons regulering fra 1681. Den ene, som løper øst-vest og lenge dannet grensen mellom Vår Frue- og Domsognet, er avsatt allerede på Nauclers kart fra 1658, som en vei utover mot Hospitalet. Den andre, som går nord-sør, betegnes likevel etter reguleringen som den gamle Vaterlandsveit i motsetning til den av Cicignon nyanlagte Nordre gate. Navnet på Vaterlandsveitene har vist seg meget livskraftig, og har i motsetning til navnene på de fleste andre av byens gater og veiter, holdt seg uforandret i snart 300 år.

Før brannen i 1681 lå hele Vaterland nærmest ubebygd. Det som den gang preget strøket, var hager og kornløkker, som byens store kjøpmenn som Peder Hjort, Hans Leth og David Jelstrup eide. Først etter brannen kom det fart i bebyggelsen, og hele strøket ble bygd opp i løpet av få år. Om Leths kornløkke hører en f.eks. i 1694 at den var parsellert ut i 40 tomter, hvorav en tredjedel var bebygd, og, forklares det, «resten skal det bygges på til våren». Men noen år senere heter det foraktelig om hele Vaterland, at de som bodde der var fattigfolk som hadde satt opp små usle hytter. Det var altså et av tidens typiske forstadsstrøk. Av disse små usle hyttene er det nå selvfølgelig ikke spor igjen, de brant alle ved den store bybrannen i 1708. Strøket brant atter i 1841, så den nåværende bebyggelse er bare godt og vel et hundre år gammel.

HENRY BERG

Om bebyggelsen i Vaterland, se «Trondheim før Cicignon», s. 299—303. De tre kjøpmennene som Berg nevner, er omtalt flere ganger i boka.

MOURSUNDVEITA

Moursundveita som for en del er forsvunnet, gikk inntil siste verdenskrig fra Gjelvangveita, og munnet ut i Nordre gate langs bakgårdene til Olav Tryggvasons gate's like nummer. Veita har fått navn etter en familie som antok navnet Moursund. Dette tok de fordi stamfaren var nordlandshandler i fiskeværet Maursund i Troms. Den forste av dem het Anders Nilsen, sønnen Anders Andersen, sonnesonnen Nils Andersen o.s.v. i flere generasjoner. Veitas vestligste del har i sin tid blitt kalt for «Det lille Strede Aasen».

Ser en på et kart over byen, virker kvartalet mellom Olav Tryggvasons gate og Fjordgata på den ene kant, og Nordre og Søndre gate på den annen, nærmest som et markspist trestykke. Til tross for at flateinnholdet ikke er mer enn 15 dekar eller mål, er det den dag i dag oppdelt i ni småkvartaler, men virker nå ikke fullt så uryddig som tidligere. Veitene i dette strøket ble rettet ut og delvis gjort bredere etter brannen i 1841. en av disse veitene, som det har vært hensikten å bygge igjen eller sløyfe, er Moursundsveita.

Den skriver seg fra første halvdelen av 1600-årene, og er vist på Nauclers bykart fra 1658 som en kort, smal veit i den brede Nedre almennings forlengelse. I 1599 da den samme almenning ble utvidet til en bredde på 42 gamle norske alen gjennom hele den daværende bebyggelse, kan den derfor ikke ha eksistert. Det er et karakteristisk trekk ved de eldre reguleringer dette, at reguleringen ble gjennomført til et visst punkt. Når så byen vokste videre utover, tok en ingen hensyn til reguleringen. Nøyaktig det samme går igjen også ved Cicignons regulering, som gikk vestover til Prinsens gate. Så langt fikk samtlige gater den bestemte bredden, men vestenfor kan en fremdeles, kanskje best ved Kongens gate, se hvordan gatene smalner inn, for der bygget en nærmest som en sjøl ville.

Moursundsveitas eldste betegnelse er «det lille strete Åsen». Beboeren av den andre gården østenfor nåværende Nordre gate, het allerede i 1660 Morten i Åsen, enten han har fått navn etter veita eller veita etter ham, skal jeg ikke kunne si. I 1754 dukker første gang det nåværende navnet Moursundsveita opp. Veita ble kalt slik etter nordlandshandlerfamilien Moursund, som helt fra begynnelsen av 1700-årene i flere generasjoner bodde det, Anders Nilsen, Anders Andersen og Nils Andersen Moursund. De hadde naturligvis navnet etter handelsstedet Maursund i Troms. Her i byen gikk så familienavnet atter over til et steds- eller lokalnavn, på liknende måte som en må anta var tilfelle med Ravnkloa, og muligens for Gjelvangens vedkommende.

Henry Berg

KREDOVEITA

Kredoveita går fra Fjordgaten og opp i Ørjaveita. Hva var mere naturlig for erkebispens by Nidaros, og byen med de mange kirker, spredt utover bykjernen, at folk forbandt navnet med «Credo» (jeg tror). Uttalen har noe sakralt over seg, men det er også alt. Veita har fått navn etter en jyde, som kom hit til byen og slo seg ned som slakter i nr. 2 i denne veita. Etter hans død i året 1730, fortsatte sønnen håndverket inntil sin død.

Sverres saga forteller hvordan kong Magnus en høstdag år 1181 kom seilende inn til Trondhjem. Etter å ha passert Munkholmen, lot han seilene falle og skipene drive inn mot byen. Han la alle skipene sammen, da de var kommet på det nærmeste utenfor korset. På grunnlag av denne knappe opplysning, som er det eneste sted hvor korset i det hele tatt omtales, har Henrik Mathiesen resonnert seg til at det må ha stått like ved den gamle strand eller nåværende Fjordgata, på det sted hvor folk som kom sjøveien til byen, pleide å legge i land. Korset var rimeligvis av tre, mener Mathiesen, og hadde en skuv eller sadeltak til beskyttelse mot været. Her pleide sjøfarende og folk fra bygdene å forrette en kort andakt, idet de knelende fremsa et Paternoster (Fadervår) eller et forkortet Kredo (Trosbekjennelse). Siden fortsatte de styrket og med godt mot videre opp i byen gjennom den fremdeles eksisterende veita fra Fjordgata mellom Nordre gate og Jomfrugata, hvis navn Kredoveita ennå etter 800 år har bevart minnet om korset og andakten.

Jeg husker fremdeles hvordan det hele resonnement virket overbevisende og meget sannsynlig, da jeg som gutt for snart 60 år siden leste det. Det er også den best underbygde forklaring Henrik Mathiesen i det hele tatt har gitt om opprinnelsen til et av byens gate- eller veitenavn. Dessverre viser det seg dog at alt er ren og skjær fantasi, som ingen ting har med virkeligheten å gjøre; men som det heter, når utgangspunktet er som galest, blir resultatet som oftest originalest.

Opprinnelsen til det unektelig meget eiendommelige navnet Kredoveita, skyldes ganske prosaisk en Peder Kredoe fra Jylland, slakter av profesjon, som døde 1730 etter en ti års tid å ha eiet og bodd i gård nr. 2 til veita. Den neste eier, Ole Olsen Kredoe, også slakter, levde til 1747, hvoretter enken, Giertru Einersdatter, fortsatte virksomheten endel år. Første gang navnet Kredoveita i det hele tatt dukker opp er i 1750-årene, og siden er så navnet blitt hengende ved veita.

HENRY BERG.

GJELVANGVEITA

Gjelvangveita går fra Olav Tryggvasons gate og helt ned til Fjordgaten, så den skjærer tvers av Carl Johans gate. Det er hevdet at «gildebrødrene» hadde sitt hus her, og derved gitt stroket navn. Mere naturlig er at veita har fått navn etter geile som uttrykk for krøttertråkk.

Graagaardsveita er det gamle navnet som middelalderens mennesker ga nederste del av Gjelvangveita. Navnet kan den ha etter familien Graahe, med mange variasjoner, som i tilfelle må ha hatt gård nederst i veita. At det er fargen er mindre trolig.

I fordums tid, forteller Peder Claussen, var et meget langt hus bygd nede ved stranden, som de kalte Gildeskålen, «udi hvilket hus både borgere i byen og bønder holdt deres bryllups og gjestebud». Denne opplysningen har han fra lagmmann Jon Simonssen, Agder, og som fortalte Peder Claussen en hel del om forholdene i Trondheim.

Henrik Mathiesen setter denne gildeskåle i forbindelse med det Olav Kyrre opprettede Myklegilde, hvortil var knyttet en kirke, Margrethekirken, og det har har vissnok rett i. Når han så like ved Gjelvangsveita finner en gammel kirkegård, mener han det er ugjendrivelig bevist at veitas navn henger sammen med den gamle gildeskåle, en påstand som bl.a. Th. Petersen tok avstand fra.

Han mener at Gjelvangen liksom Ravnkloa er et utenfra kommet gårdsnavn, som kanskje ved den i 1640 nevnte Mads Andersen på Gjelvangen er overført til hans bygård. Til støtte for sin påstand framhever Mathiesen som nevnt den gamle kirkegården ved Gjelvangsveita. Her er det tilstrekkelig å nevne, at en litt overdrevent sagt, nesten over alt i den gamle byen, finner 10—12 i strøket mellom Nordre gate og elva. Av dem er de fleste ikke identifisert.

Gjelvangsveita er et relativt nytt navn, første gang nevnt i 1770. Tidligere kaltes den alltid Grågårdsveita etter gården i Fjordgata 21, aller nordligst ved den. Gjelvangen finner vi allerede i år 1650 som navn på to gårder på hver sin kant av veita nåværende Karl Johans gate 3 og 5, litt vest for Nordre gate. Mot nord støtte de opp mot det gamle Sandstrete, kanskje navnet henger sammen med et eldre navn på dette strete, som synes å ha vært Geilan.

Personlig er jeg tilbøyelig til å søke den gamle gildeskåle og Margrethekirken borte ved Bratørparken, men det får bli en annen historie. I alle tilfeller bør en stille seg meget skeptisk til Mathiesens påstand, i det samtlige av hans andre forklaringer på opprinnelsen til byens gamle gatenavn har vist seg å være fri fantasi.

HENRY BERG

HORNEMANNSVEITA

Hornemannsveita går fra Olav Tryggvasons gate og opp i den utvidede Krambuveita, som i dag representerer fortsettelsen av Thomas Angells gate helt ut til Kjøpmannsgaten. Det er mange vi kan velge mellom i den familien som må ha vært opphavet til navnet. Ingen av familiens medlemmer ser ut til å ha bodd i selve veita. En av slekten, kjopmann Henrich Hornemann, hadde sin bakgård mot veita, så det kan være ham. Det er også en mulighet for at veita tidligere har gått i vinkel, og at Krambuveita har hatt dette navn. Rådmann Hans Hornemann har også vært nevnt som opphav til denne veita.

Adelsveita som opprinnelig gikk fra Fjordgaten oppover mot Olav Tryggvasons gate, og fortsatte videre oppover i nåværende Hornemannsveita, har fått navn etter en eiendomsbesitter, Adel, neppe «adelsstanden».

GÅR en fra Bukkebrú langs det søndre fortau av Olav Tryggvasons gate, passerer en noen få skritt fra Kjøpmannsgata den veita som nå bærer navnet Hornemansveita. Veita er ganske kort, den strekker seg fra Olav Tryggvasons gate bare et halvt hundre meter sydover til Krambuveita i Ths. Angells gates forlengelse. Tidligere var Hornemansveita meget lengere og fortsatte på nordsiden av Olav Tryggvasons gate helt fram til Brattørparken. Denne delen av veita eksisterte like til «Hornemansbrannen» i 1681, da ble den sløyfet, men den dag i dag danner den gjenbygde veita grenselinjen mellom gårdene i Kjøpmannsgata og Krambugata.

Der Hornemansveita slutter ved Krambuveita er det ved grunngravninger i tomtene på den motsatte, søndre side av denne siste veita, gjentatte ganger i årenes løp funnet begravelser, endog i lag over hverandre. Allerede Henrik Mathiesen mente at denne gamle kirkegård hørte sammen med Klemetskirken, og heri har han fått støtte fra visstnok samtlige som senere har behandlet Trondhjems eldre topografi. Kirkegården nevnes allerede i Magnus Lagabøters bylov fra 1276 i forordningen om den rute vekterne skulle gå under sine patruljer. Fra «Skagen», som ikke kan være annet enn strøket ved Brattørparken, skulle de gå opp etter eller sørover «Langstretet», deretter ovenfor Klemetskirkegården og så fortsatte videre sørover etter det som nå heter Krambugata. Lovens Langstrete svarer følgelig til Hornemansveita samt dens nordlige nå sløyfede forlengelse. Når stretet ikke fortsatte over kirkegården kommer det sikkert av at den er eldre enn stretet; Klemetskirken viet til St. Clemens, de sjøfarendes helgen, skal da også være oppført allerede år 1016.

Når man i siste halvdel av 1600-årene atter finner et navn på veita, er dette Adelsgata. *Den nåværende betegnelse* Hornemansveita *skyldes kjøpmann Henrik Horneman eller kanskje heller sønnen, rådmann Hans Horneman, død 1764. Eiendommelig nok lå deres gård ikke ut mot veita, men på vestsiden av Krambugata, ut mot Cicignons plass. Jeg skulle derfor tro at både Krambuveita og Hornemansveita opprinnelig gikk under dette siste navn, på liknende måte som Vaterlandsveita m. fl. er navnet på to veiter som krysser hverandre.*

HENRY BERG

KUSKVEITA

Kuskveita er en trang veit som går fra Fjordgaten og opp i Taraldsgårdveita. Enkelte har påstått at det har vært et artillerilosji her nede som har vært opphavet til veitenavnet. Dette er mindre trolig, da det synes mere naturlig at det har vært en skjenkestue som har holdt til i veita, og gården ligger høyere enn gatenivået, lik kuskesetet, men også denne påstanden er gjetting.

DANIELSBAKERVEITA

Danielsbakerveita blir oppdelt i mange biter. Den begynner ved Cicignons plass, går så ned til Olav Tryggvasons gate, og fortsetter derfra ned til Brattørgaten. Videre går den nedover igjen, passerer Brattørveita og ender nede i Fjordgaten. En slik lang veit måtte naturligvis få flere navn på seg. Men den er oppkalt etter Daniel Hansen Buckhof som kom hit til byen på sin håndverksvandring som svenn. noe som var obligatorisk for alle som hadde lært et håndverk. Her i byen ble han gift med bakerdatteren Adelus Green, og overtok bedriften etter svigerfaren og svogeren da de døde. Bakeriet ble liggende der bakeribedriften Wilhelm Hoff har sitt bakeri i dag. Daniel Buckhof var både en dyktig håndverker, og en meget benyttet mann innen sitt fag. Han var en av de få håndverkere som var utpekt av magistraten som «de 12 eligerede Mænd», altså bystyret den gang.

Kattveita er Danielsbakerveitas begynnelse ved Cicignons plass, og går ned til Olav Tryggvasons gate. Navnet kan umulig ha noe med den firbente skapningen å gjøre. Hvorfor mere denne veita, enn andre som hadde like mange katter? Det er sagt at ordet har noe med det fortifikasjonsmessige å gjøre, men det finnes ikke tegn til festningsmurer eller annet i forsvarsøyemed i dette strøket.

Finnvedgaardsveita er en del av Danielsbakerveita, og hører med til den delen som går rett opp fra Bratørveita. Her lå allerede i middelalderen en gård som i skattemanntallet betegnes som «Fyndved».

DER Wilh. Hoff nå har sitt bakeri, i hjørnetomten mellom Olav Tryggvasons gate og Danielsbakerveita, drev allerede for 250 år siden hans yrkesbror Daniel baker *sin virksomhet. Det er selvfølgelig etter han veita har navn. Han var bakersønn fra Bergen, og hans rette navn var Daniel Hansen* Buckhof. *Han kom i 1680-årene som vandrende svenn hit til byen, hvor han ble gift med bakerdatteren Adelus* Green. *Hennes far og senere hennes bror, som begge var bakere, holdt til i en eiendom på sydsiden av den del av den gamle Nedre almenning som ved reguleringen i 1681 ble sløyfet og gjenbygget. Begge bakerne var da døde, men arvingene fikk som erstatning av byens magistrat utvist ny tomt like nordenfor, vis på det tidligere gatelegemet, og denne eiendommen, svarende til nåværende Hoffs bakeri, overtok Daniel baker ved sitt giftermål. Adelus' ektemann viste seg å være en særdeles dyktig og drivende håndverker. Han arbeidet sin forretning fram til å bli den største i sitt slag her i byen. Gjennom mange år var Daniel den høyeste skattliknende håndverker her i byen. Et bevis på den posisjon han inntok er at han på sine eldre dager ble betrodd vervet som en av byens 12 «eligerte» menn, en utmerkelse som ytterst sjelden falt på en håndverker. Etter Daniels død fortsatte enken i mange år virksomheten, inntil hun i 1754 solgte gården.*

Selve veita eksisterte naturligvis lenge før Daniel bakers tid, den er sikkert middelaldersk. Tidligere gikk den under betegnelsen Findvegårds-stretet, *et navn som henger sammen med Findvegården, litt lengere nord i veita på hjørnet mot Brattørgata. Rundt midten av 1600-årene eides gården av Jon Andersen* Skanke, *nordlandshandler og eier av Liland i Ofoten. Gården er visstnok den samme som den «Fynnegordt», som nevnes allerede i 1548 i kronens leding av Trondhjems by. Et manntall en menneskealder tidligere fører også opp Jens og Henrik Fynne, kanskje de opprinnelige eiere. Betegnelsene Finnegårdstretet og Danielsbakerveita gjaldt dog bare for veita nord for Olaf Tryggvasons gate, på strekningen sønnenfor bort til Lilletorget, gikk den tidligere under navnet* Kattveita.

HENRY BERG.

SKRADIKVEITA

Skradikveita som går fra Prinsens gate og bortover til Geitveita, blir ofte nevnt som byens smaleste veit. Det er ikke tilfelle. Den smaleste ferdselsåre i byen finnes inne på Lademoen. Her har man andre meninger om dimensjoner, og derfor heter denne smale passasje til og med Brodahls «gate». Det er umulig for en barnevogn å komme gjennom overst oppe i gaten. Skradikveita het omkring 1770 Geitveita, og er et typisk eksempel på vinkelveiter her i byen. Sitt nåværende navn har den fra en mann, som kom hit som svenn ved sukkerraffineriet, som var startet i 1750, og holdt til der E. C. Dahls bryggeri har sitt kjelhus i Erling Skakkes gate. Han het Johan Henrich Schradich, og han kjøpte nr. 3 i veita i året 1777. Gården «Seneppen» er en forvanskning av gårdsnavnet Sør-Nypan, etter en Anders Sør-Nypan. Den tidligere eier av denne gård het Gjertrud Pedersdatter, og hun må ha vært byens første kvinnelige lærerinne. Hun ernærte seg ved å undervise barn i lesing.

AT SKRADIKVEITA, byens smaleste veit, nå forsvinner, må hilses med glede av alle som noen gang har satt sine ben der. Slumkvarterer som dette bør ikke finnes i en moderne by. Veita hører heller ikke til byens middelalderske gater, men må skrive seg fra slutten av 1600-årene. De to store branner i 1841 og 1842 sparte bebyggelsen mellom Munkegata og Prinsens gate, så enkelte av gårdene i strøket her kan skrive seg fra årene like etter bybrannen i 1708, selvfølgelig ombygget og forandret i tidens løp.

Skradikveita nr. 1, som det er meningen å føre opp igjen på Folkemuseet, er en karakteristisk representant for eldre tiders småfolks eller arbeidsfolks bolighus og fortjener absolutt å bli tatt vare på. Til tross for sitt alderdommelige utseende, er også den atskillig forandret. En beskrivelse fra midten av 1700-årene viser at huset inneholdt stue og kjøkken med kammers innenfor, en byggemåte som også var typisk for Trøndelagsbygdene. I kjøkkenet var grue, med bileggerovn i stuen og grøtstensovn i kammerset. Ovenpå var det bare «små merkloft», så huset siden den gang må være påbygget. Det var tekket med torv og hadde seks fag små, blyinnfattede vinduer. Huset kan følges tilbake til Giertrud Pedersdatter, som døde i 1735. Hun ernærte seg som lærerinne ved å «læse for børn». I 1801 ble Anders Seneppen eller Sørnypan eier, og senere har gården gått under navnet «Seneppen».

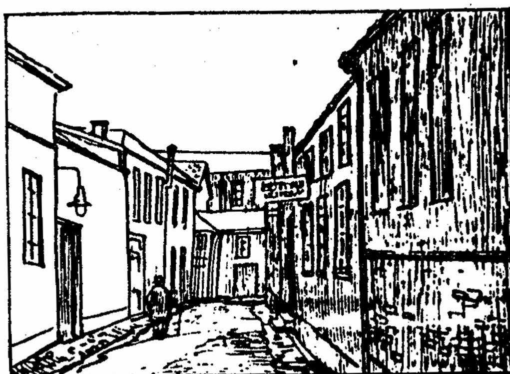
Den andre av de to eiendommene i Skradikveita, med matr. nr. 3, var opprinnelig nøyaktig lik Seneppen. Den eneste forskjellen var at taktekkingen her var sten. Mellom årene 1777 og 1789 eides den av Johan Henrik Schradik, som har gitt veita sitt navn. Tidligere het den alltid Geitveita i likhet med navnet på veita den munnet ut i. Johan Schradik var tysker og kom like før 1770 som svenn til sukkerraffinaderiet eller som en sa, Sukkerhuset i Erling Skakkes gate. I 1771 kjøpte han et lite hus på Bakklandet og ble samme år gift med Margrete Nicolai-datter Ranum. Seks år senere kjøpte han så dette huset i dette strøket som den gang het Geitveita. Ved nyttårstid 1789 avtalte han med Gjermund Jensen å selge huset til ham. Årsaken var at Johan skulle reise tilbake til hjemlandet, kanskje for å prøve å bedre sine kår. Han kom dog ikke lenger enn til Kristiansund hvor han døde den 25. januar og etterlot familien som var blitt i Trondheim, i ytterste fattigdom.

HENRY BERG

ENKELTSKILLINGSVEITENE

Enkelskillingsveitene som det ikke er mindre enn fire stykker av, går under navnene Nedre-, Vestre- og Øvre Enkelskillingsveit. Den har for den del av veita som går fra Munkegaten og til Jomfrugaten navnet Øvre Enkelskillingsveit. Men selve opprinnelsen til veitenavnet har den fra den delen som går fra Thomas Angells gate og opp i Øvre Enkelskillingsveit. Fra hjørnegården i nr. 17, har det sikkert vært en vertshusholder som drev drammesalg for en enkelt skilling. Mannen må ha vært Ole Eriksen Øren, og datteren drev også med utskjenking. Nedre Enkelskillingsveit går fra Thomas Angells gate og ned til Olav Tryggvasons gate, og Vestre Enkelskillingsveit er en blindveit som går mellom Munkegaten nr. 31 og Thomas Angells gate 26.

OM vi ser bort fra Cicignons brede, rette gater, som også fikk sine navn av generalen, finner en i den eldste delen av byen også en rekke gater eller rettere sagt veiter med navn som ikke skyldes hverken kommunale eller statlige myndigheter. Disse navnene er folkelige betegnelser og er oppstått på samme måte som for bondegårdenes vedkommende hele landet over. Noen få av dem er oppkalt etter det strøk hvor de ligger, som Munkhaugveita, Brattørveita eller Sandgata for å nevne noen. En annen gruppe, dessverre så alt for fåtallig, er gitt navn etter et håndverk eller en virksomhet, som ble drevet der. Eksempler herpå er Smedbakken med navn etter smeden Ingebrekt Pedersen eller Repslagerveita etter byens første reperbane. De aller fleste av dem er dog simpelthen kalt opp etter en eller annen, nå i alle fall helt likegyldig person som bodde der. Som eksempler på denne lite fantasifulle navnegruppen kan nevnes Schioldager- eller Credoveita etter slakter Peder Credo. Navnene i de to siste gruppene er ikke særlig gamle, storparten skriver seg fra 1700-årene, og i mange tilfeller kjenner en også eldre navn med atskillig bedre klang enn de nåværende. Bruveita het således tidligere Kannikestretet og Apotekerveita Langstretet, begge navn som det er all grunn til å ta opp igjen. Det synes også verd å overveie å bytte ut betegnelsen Schioldegerveita med «St. Gregoriusstretet» og Krambuveita med «St. Klemmensstretet» etter middelalderske kirker som har ligget i disse strøkene.

Mens altså de fleste av veitenavnene lett lar seg forklare, er det noen få det er verre med. Enkeltskillingsveitene, det er to av dem, like bak det sydøstre hjørne av Munkegate og Olav Tryggvasons gate, hører nærmest til her. De nevnes allerede i 1707 og har navn etter Ole Eriksen Øren, alminnelig kalt Ole Enkeltskilling; men hvorfor han fikk dette tilnavnet er uvisst. Lektor Brodahl formoder at det må skyldes at mannen solgte brennevinssnapser for en skilling stykket. Gården hans lå på hjørnet mellom de to veiter og svarer nå til den søndre del av Thv. Angells gt. 17.

HENRY BERG

VÅR FRUE STRETE

Vår Frue strede går fra Kjøpmannsgaten og til Tordenskjoldsparken. Tidligere har den gått under navnet Presidentveita, som går sammen med den. Det er denne veita som ble kalt Doktor Peders- eller Doktorveita.

Doktor Peters veit eller også bare Doktorveita, er det nåværende Vår Frue Stræde. Den fikk navn etter doctor juris Peder Alfsen, lagmann i byen. Han var også cand. med., så «doktorveita» var dobbelt dekkende.

Blant byens gamle gater inntar Vår Frue strete en særstilling ved at gata har fått beholde sitt gamle, visstnok middelalderske navn, helt til i dag. Den eneste variasjon er at betegnelsen har vaklet mellom gate og strete. Når en erindrer at de gamle gatenavn alltid oppsto mer eller mindre spontant på folkemunne, må denne særbegunstigelsen skyldes at Vår Frue kirke til alle tider fullstendig har dominert strøket. Noen annen eiendommelighet ved gata har i folks omdømme ikke kunnet karakterisere den bedre.

Dette gjelder dog bare gatas sentrale parti langs den gamle kirkegården. Dens østligste del, bortover mot elva, har til tider gått under andre betegnelser. Her bodde i første halvdel av 1600-årene lagmann, dr.juris. og med. Peder Alfsen, som en del år fikk sitt navn knyttet til gata under formen Doktor Peders veit eller vare Doktorveita. Like nord for gata her, på Frimurerlogens nåværende tomt, lå også til henimot år 1600 Korskirken, som lenge preget strøket. Den og Vår Frue kirke var de enste av byens mange middelalderske kirker som den gangen fremdeles var i behold. Like før år 1600 ble det så bestemt at Korskirken skulle rives og steinen nyttes til reparasjon av Domkirken, som heretter skulle bli sognekirke i dens sted. Dette med rivingen behøver en ikke å ta så alt for bokstavelig, atskillig taler for at den ble ombygd til privathus på liknende måte som Gråbrødrekirken. Som kjent gjorde den siste tjeneste som rådhus for byen like til 1930, selvfølgelig etter flere ombygginger. Hvordan det nå enn henger sammen med Korskirken så framhevet iallfall denne delen av Vår Frue strete seg i mange år ved at ett av byens ytterst få steinhus lå her, nettopp på plassen for den gamle kirke. Det overlevet endog begge de to store bybranner, både Hornemannsbrannen i 1681 og Lars Withbrannen i 1708. Ethvert spor etter huset ble iallfall fjernet for godt da Frimurerlogen ble bygd for nesten 80 år siden.

Like til Cicignons regulering i 1681 eksisterte forresten også en annen gate med navnet Vår Frue strete. Den gikk langs den motsatte, nordre siden av Vår Frue kirkegård, omtrent langs nordre siden av det strøket som nå er Kongens gate.

HENRY BERG

KOFOEDGEILAN OG ABELSBORG

GJEILAN BETYR bent fram en inngjerdet kreaturvei eller et kuråk, og henger sammen med at det før i tiden var alminnelig for byborgerne å holde kreaturer. Kongens gate fra torget vestover het således like til for omtrent hundre år siden Ytre Gjeilan eller bare Gjeilan. I sommerhalvåret ble borgernes kyr hver morgen drevet ut gjennom den til beite i Bymarka og hjem igjen om kvelden for å melkes. Til slutten av 1600-årene hadde man også en Øvre Gjeilan eller Brugjeilan, omtrent svarende til Kongsgårdsgata, like vest for Domkirken. Den førte fram til byens den gang eneste bru over elven, på Elgeseter brus nåværende plass, og her trasket så kreaturene på vei til beite på Øya. Ennå tidligere, i Magnus Lagabøters bylov fra 1276, nevnes en gjelle, som synes å svare til Brattørveita og dens fortsettelse vestover, Ørjeveita, Taruldsgårdsveita og Sandgata.

Det morsomme og ganske sjeldne navnet Kofoedgjeilan i strøket fra Hjorten til Mellomila må ha sin opprinnelse i at byens kreaturer, når de hadde passert Ilevolden, ble drevet ned her og så videre utover Ilsvikveien til Bymarka. Navnet har ingen ting med de norske kufetter å gjøre, det skriver seg fra sorenskriver i Strinda Claus Kofoed, som i årene rundt 1800 bodde i Abelsborg, nå Kofoedgjeilan nr. 9. Før den ble utparsellert, var Abelsborg en ganske stor eiendom, som strakte seg fra Ilevolden i sør til Mellomila i nord og fra Kofoedgjeilan i vest bortover mot Skansen i øst. Abelsborg gate går nå over dens gamle jorder.

I første halvdel av 1700-tallet var justitsråd og krigsbokholder Aage Rasmusen Hagen eier av det som senere ble hetende Abelsborg. Blant annet var han Ludvig Holbergs kommisjonær i Trondhjem. Han hadde ingen livsarving og ved hans død 1736 ble søsterdatteren Anne Marie Wessing, enke etter gullsmed og brannmajor Søren Wessing, testamentarisk eier. Etter hennes død, fem år senere, ble eiendommen kjøpt av regimentskvartermester Laurits Kjerulf, hvis enke i 1793 igjen solgte den til Claus Kofoed. Den var den gang 32—33 mæling stor og 28 bolig grunner var bykslet bort. Kofoed førte opp den fremdeles stående hovedbygning og gav eiendommen dens nåværende navn etter sin hustru Abel Margrethe Coldevin.

HENRY BERG

KRAMBOGATEN

Krambodgaten tas med allikevel i dette skrift, først fordi den har form av en veit, der den snor seg fra Fjordgaten og passerer ikke mindre enn fire brede gater, før den slutter opp ved Schjoldagerveita, på baksiden av byens gamle rådhus. Dessuten så er det en av de få ferdselsårer, som vi har fra byens grunnleggelse, og hvor vi har hatt byens vektere gående å synge sine sanger ved hvert timeslag.

Meinckeveita må være den del av Krambodgaten som går mellom Cicignons plass og Dronningens gate. Handelshuset Meincke eide gård mot plassen. Det er ihvertfall ingen tvil om at det er familien Meincke som er opphavet i dette tilfelle.

Gårdsplassen til Krambodgaten 10. Alle gårdene er revet og opptatt av Folkets Hus og hotell Sentrum.

BARE for litt over 60 år siden hadde man ytterst vake ideer om hvordan Trondhjem så ut i middelalderen. Man forsto ikke hvor gjennomgripende Cicignons regulering 200 år tidligere virkelig hadde vært, men mente at den vesentlig besto i å rette ut og utvide det tidligere gatesystem. Det er Henrik Mathiesens store fortjeneste å ha vist at Cicignons rette og brede gater intet har med byens eldgamle ferdselsårer å gjøre, de er den dag i dag bevart i de smale veiter. Det var K r a m b u g a t a *som satte Mathiesen på sporet. Han forteller selv hvor forbauset han ble, da han kom over et gammelt kart fra 1709 med gårdeiernes navn påført, og her fant byens største og rikeste kjøpmenn samlet langs denne trange og ubetydelige gata eller veita. Han husket så på alle de store, hvelvete og ildsikre kjellere i strøket her, og plutselig gikk forklaringen opp for ham: Krambugata måtte være sagaens* K a u p m a n n a s t r e t e *og ikke Kjøpmannsgata, slik som man inntil da hadde ment. Ettertiden har også helt ut gitt ham rett, det mest forbausende er nesten, at tradisjonen om dette ikke hadde holdt seg den korte tid av 150 år eller bare fem generasjoner.*

Før Cicignons regulering, da bl. a. også Kjøpmannsgata ble anlagt, strakte de store kjøpmannsgårder seg lange og smale helt fra Krambugata og ned til elva. Opp til gata lå våningshusene, lengere nedover forskjellige uthus og nede ved elva gårdenes brygger. Det er derfor intet under, at denne sammenhopning av tregårder stadig var utsatt for brannkatastrofer. En slik storbrann, i 1708, var det forresten som var årsak til at Krambugata fikk sin nåværende bredde. Tidligere var byens fornemste gate så trang, «at ei en hest kan omvendes eller to vogne age fordi hinanden», så man gikk til å utvide den med hele 2,5 m. til en bredde på 7 m. mot tidligere bare 4,5. Etter brannen i 1841 er partiet mellom Olav Tryggvasons gate og Lilletorget på nytt utvidet.

De siste 300 år i alle fall har Krambugata hatt sitt nåværende navn, bare med variasjoner som Krambustretet eller Krambuveita. Det eneste unntak er at partiet ved Lilletorget en tid het M e i n c k e v e i t a *etter handelshuset Meincke, som holdt til i hjørnegården mot Lilletorget.*

HENRY BERG

BRUVEITA

Bruveita går fra Rådhusparken og munner ut i Kjøpmannsgaten rett for Bybrua, så navnet har den herfra. Som så mange andre veiter har den hatt mange navn. Anfinnsveita, Bygmesterveita, og i middelalderen het den Kannikestredet. Ordet kannik er en geistlig person tilknyttet domkapitlet, og disse personer hadde sine hus i nærheten av kirken. De hadde som oftest et sognekall ute i distriktet, men dette lot de ofte betjene av en vikarierende prest, eller som det het «Pastor pro Loco».

Kanikkestredet var det opprinnelige navnet på nåværende Bruveita i middelalderen, for denne veita er en av de få veiter som ennå er igjen fra den tid.

Anfinnsveita er en av de veiter som har skiftet navn flere ganger. Det er den nåværende Bruveita, og navnet fikk den hengende ved seg fra 1700—1750 fordi en Anfinn Jacobsen hadde gård der.

Bygmesterveita er det samme som Bruveita, Anfinnsveita, Kannikestredet, og var ikke annet enn tittelen til Anfinn Jacobsen som var byggmester.

Like bak Thomas Angells hus finner vi den korte Bruveita. Som mange av veitene i strøket ved elva er også den en av Trondheims gamle, middelalderske gater, eller rettere sagt en rest av en gate. Like til Cicignons regulering i 1681 fortsatte denne gate videre vestover, tvers over Munkegata (som er av nyere dato) og bort til Katedralskolens gårdsplass, hvor den bøyde sydover til den gamle brua over Nidelva, som helt fra sagatiden lå omtrent hvor Elgeseter Bru nå har plass.

I 1680-årene ble brua flyttet til nåværende gamle Bybros plass, og det er nødvendigvis denne brua som har gitt gata dens nåværende navn. Navnet dukker først opp så sent som i 1750-årene. En tid gikk forresten veita under betegnelsen «Andfindveita», etter Andfind Jacobsen som bodde her i årene rundt 1700.

Veitas eldste og sikkert middelalderske navn er imidlertid Kannikestretet, leilighetsvis benyttet helt til år 1750, et tradisjonsrikt navn som en nå absolutt burde ta opp igjen. Det var på begge sider av den kannikene hadde sine herskapelige residenser eller embedsboliger. På sørsiden strakte de seg tvers over Bispegata (også av senere dato) helt opp til Domkirkegården, med beboelseshusene ut mot stretet og de torvtekte uthus, stall, låve og stabbur like opp til kirkegården.

Kannike eller korsbrødrene utgjorde det såkalte domkapitel, eller erkebiskopens råd. De valgte erkebiskop og besatte selv de ledige plasser i sitt samfunn, de dømte i geistelige saker og ledsaget erkebiskopen på reisene. Da erkebiskopstolen og dermed domkapitelet er opprettet år 1153, er gata sikkert anlagt i samband, og er den eneste middelalderske gate, hvis anlegg nøyaktig kan fastlegges.

Tidligere var strøket her ikke bebygd. Da Torgils i 1030 hemmelig førte Olav den helliges lik til Trondheim, gjemte han det først i Saurlid, ved nåværende Kongens gate eller Rådstualmenningen. «Det var ovenfor byen», sier Snorre. Først 120 år senere ble altså strøket like nord for Domkirken bebygget så Kannikestretet nettopp nå kan feire sitt 800-års jubileum.

Henry Bergs ønske om at denne veita skulle få sitt gamle navn igjen, er oppfylt. Nå heter den Kannikestrete.

Kristian Kristiansen har i sin roman «Jomfru Lide» (1960) gitt et levende bilde av miljøet i denne delen av byen på 1650-tallet. Jomfru Lide bodde på hjørnet av Kannikestretet og Bredegaten, som gikk parallelt med Kjøpmannsgata omtrent midt oppe i veita.

Kerstin Gjesdahl Noach har fortalt om ett av husene i veita, slik det var i forrige århundre. («Et byggemiljø. Trondheim 1800—1850, s. 68—70).

TYRKISVEITA

Tyrkisveita skal være en forvanskning av Tyrkietveita, og stammer fra et vertshus som skal ha dette navnet hengende ved seg. Tyrkere drev i seilskutetiden regelrett sjørøveri, også båter fra Trondheim ble tatt. Det er ikke umulig at det kan ha skjedd et eller flere overfall i vertshuset som kunne sidestilles med sjørøveri. Stedet var naturligvis oftest besøkt av sjøfolk, og det var lett for dem å gi utnavn på steder. Veita fikk dette navnet hengende på seg.

I ÅRENE rundt 1630 ble Hospitalsstiftelsens såkaldte Indre Jøkke, på nordsiden av Kongens gate mellom Geitveita og Hospitalsgata, parsellert ut til åkerarealer for byens innbyggere. Det vil si alle unntatt en som ble innviet til kirkegård for pestens ofre i 1629 da nærmere et tusen av byens innbyggere strøk med. Denne «Pestkirkegård» gikk senere under navnet Nykirkegården, men den ble sløyfet og arealet ble utbygd like etter år 1800, da Asylveita ble anlagt tvers over kirkegården. Hele dette stroket er nå totalt forandret, først ble det regulert etter en brann i 1805 og siden etter storbrannen i 1841, men en levning fra eldre tid eksisterer dog fremdeles i T y r k i s *eller* T y r k i s v e i t a, *like bak gårdene mot Sandgata mellom St. Olavs gate og Tordenskjolds gate, begge anlagt ved reguleringen etter brannen i 1841 som åpnet utsikten mot fjorden. Tidligere dannet veita adkomsten til Nykirkegården vestfra.*

Ikke et menneske i denne by kan nå oppgi veita som sin adresse, det finnes ikke en eneste matrikulert eiendom til den, bakgårdene som vender ut mot den har alle matr.nr. enten mot Dronningens gate eller Sandgata. Derfor kan vel heller ingen føle seg fornærmet eller støtt, når jeg forteller at opprinnelsen til navnet er et utnavn som er blitt hengende fast. I dette stykke er den enestående her i byen, ellers har jo nesten alle gamle gater og veiter navn etter en eller annen person eller et håndverk med tilknytning til dem.

Allerede for 200 år siden gikk hele stroket her under betegnelsen T y r k i e t, *visstnok etter et eller annet skummelt vertshus, og like etter dukker også navnet* T y r k i e v e i t a *opp. Navnet er rimeligvis gitt av sjøfolk med tanke på den behandling en fikk om en ble fanget av sjørøvere fra Tyrkiet eller barbareskstatene i Nord-Afrika. I kirkene også her i byen ble det rett som det var samlet inn penger for å løskjøpe folk som var falt i deres vold, og da i 1769 trondhjemsskipet «Jomfru Christina» ble tatt av barbareskerne, fikk en av besetningen etter hjemkomsten endog utgitt en bok om deres opplevelser, trykt hos byens første boktrykker Jens Christian Winding*

HENRY BERG

KJØBMANNSGATEN

En fin skildring av Søgademiljøet har Nini Roll Anker gitt i romanen «Huset i Søgaden» (1923).

I Trondheim bys historie, bind 2 og 3, hører vi mye om kjøpmannsmiljøet i Søgaden. Se sakregistret i supplementsbindet.

Det må ha gitt byens kjøpmenn et sjokk, da Cicignon ved sin regulering etter Hornemansbrannen i 1681 bestemte at det skulle legges en 60 alen bred gate tvers gjennom deres tomter, så bryggene ble skilt fra beboelseshusene.

Tidligere strakte disse eiendommene seg ganske lange og smale helt fra Krambugate til elva. De var bygd på alminnelige landsens maner med våningshus, stall, låve, stabbur og brygger nederst ved elva.

Nå skulle halvparten av disse byens mest verdifulle tomter legges ut til gate. Protester hjalp ikke, Cicignons plan ble helt opparbeidet, og lenge ble f.eks. nedgangene til kjøpmennenes kostbare hvelvete og ildsikre kjellere liggende midt ute i gata.

Tanken bak hele reguleringen var ved hjelp av brede gater å hindre framtidige ildebranner fra å rasere hele byen, altså å dele bebyggelsen opp ved branintervaller. For Kjøpmannsgatus vedkommende har den hittil også maktet oppgaven.

Hverken storbrannen i 1708 som la praktisk talt hele byen i grus, eller brannen i 1841, da alt østenfor Munkegata strøk med, klarte å hoppe over Kjøpmannsgata. Bryggerekken langs elva helt fra Erling Skakkes gate i sør til Brattøra i nord, er fremdeles den samme som ble oppført i 1682 eller like etter. Tømmeret i bryggene skulle derfor gi dendrokronologene, de som studerer åringene i treet, et stort materiale å arbeide med. Cicignon ga selv gata navnet Kjøpmannsgata, eller som han på tysk skrev det, Kaufmans Strasse, et navn den også stadig gikk under de følgende 30 år. Omkring 1710 ble dette navnet erstattet med Søegaden, som straks ble enerådende, om en da ser bort fra leilighetsvise variasjoner som Strandgata eller Elvegata.

Nå har jo gata fått sitt opprinnelige navn tilbake. Like til for et halvt hundre år siden bodde også byens store kjøpmenn her. De hadde kontorene i 1. etasje og leilighet i 2. etasje. Siden er de jo alle flyttet til nyere bydeler.

Henry Berg

WILLMANNSVEITA

Wilmannsveita går fra Kongens gate og ned til Dronningens gate. Den skal ha fått sitt navn etter en Ole Jensen Wilmann. Han kom fra Orkdalen, tok borgerskap som seilmaker her i byen 18. mai 1761. Ettersom han ikke står i skattemanntallene her i byen, går man ut fra at han har bodd i Orkdal.

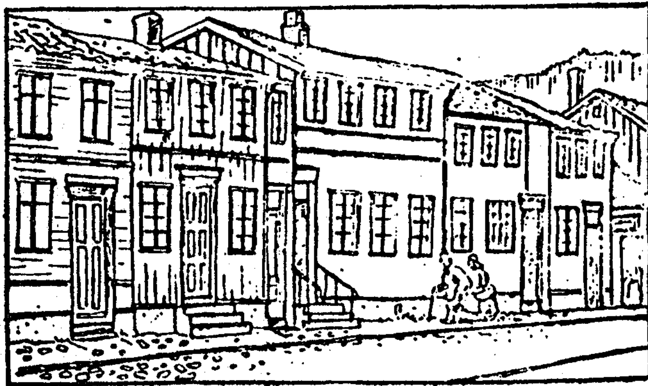

REPSLAGERVEITA

Repslagerveita som opprinnelig gikk fra Prinsens gate og helt frem til Kalvskinnsgaten, er noe amputert og rasert i den seinere tid. Navnet har den fra byens første reperbane, anlagt i året 1637. Av reperbaner hadde vi mange her i byen, både lukkede, og slike der tauet ble lagt under åpen himmel, men den første lå i dette strøket.

HVEDINGSVEITA

Hvedingsveita som går fra Prinsens gate og til E. C. Dahls gate, hadde tidligere et vinkelforløp, ettersom også E. C. Dahls gate het Hvedingsveita. En tid het den også Eysteins gate, den delen som går ned til Erling Skakkes gate. Navnet har den fått fordi by- og rådstueskriver, Jens Hveding, død 1759, hadde tomtearealer her.

Hvedingsveita som ennu har gammel brolegging.

REPSLAGERVEITA

Som navnet sier, er gatas eller veitas opprinnelse en reperbane, byens eldste, som borgermester Otto Lorck og rådmann Anders Jensen Helkand i 1637 fikk kongelig privilegium på å bygge på Kalvskinnet, som den gang var kronens eiendom.

Reperbanen strakte seg 7 alen bred fra Prinsens gate helt ut til Kommisarieløkken med navn etter kommisarius og toller Peder Tønder, senere amtmann i Nordland. Det er på denne løkka Tukthuset, eller som det senere het, Kretsfengslet, ligger. Den gamle reperbanen utgjør nå selve gatelegemet, en slo jo den gangen tau og reip under åpen himmel. Repslagerens gård, med de nødvendige redskapshus, lå på det nordre hjørnet mot Prinsens gate, der det før var bensinstasjon. Siden ervervet Torger Hansen Aastrup anlegget, som han i 1687 solgte til borgermester Laurits Brix.

Etter hvert tok folk til å bygge seg små hus på begge sider av Reperbanen, særlig da på nordsiden, der bebyggelsen i 1740 rakk fra Prinsens gate vestover til Smedbakken. På sydsiden strakte bebyggelsen seg samtidig ikke halvparten så langt. Det var den gangen borgermester Hans Hagerup, Gramgårdens byggherre, som eide Reperbanen sammen med en stor del av tomtene på nordsiden og dessuten utover sydsiden av Kongens gate. Bakken opp fra Kongens gate, rett syd for Hospitalsgata, gikk derfor i mange år under navnet Hagerupsbakken.

Like til århundreskiftet, ja, forresten flere år etter også, lå Reperbanen som en liten idyll, stille og fredelig, og fra Sverres gate med hager eller åpne plasser på sydsiden. Nå er det ikke meget igjen av idyllen, den moderne tid har helt erobret gatens østre halvdel som stadig er oppfylt av parkerte biler, mens høye murgårder lengere mot vest har tatt hagenes plass og kaster sine mørke skygger over den gamle bebyggelsen.

Likesom alle andre gamle gater har også denne ut gjennom årene gått under skiftende navn. Opprinnelig het den Reperbanen med variasjoner som Repslagerbanen eller Reperbaneveita. Først i senere halvdel av 1700-årene kom navnet Repslagerveita opp, det som nå er blitt det offisielle, skjønt eldre trøndere fremdeles stadig nytter det opprinnelige Reperbanen eller bare Banen.

HENRY BERG

BRANDHAUGVEITA

Brandhaugveita. Det har vært tvil om hvem den er oppkalt etter. På Bloms kart fra 1830 heter den Brandhaugløkken, og det er gjettet på at det skal være skredderen Nils Arntsen Brandhaug, død 1782, men helst sønnen Ole Nilsen Brandhaug, som var vognmann, og har brukt stedet som beite for sine hester.

Brandhaugveita går i retning nord - sør fra Dronningens gate og dreier vestover og går inn i Willmannsveita.

ST. JØRGENSVEITA

St. Jørgensveita har navnet etter institusjonen St. Jørgens stiftelse, grunnlagt i året 1607.

VEITA har selvfølgelig navn etter St. Jørgens hus. Stiftelsen skriver seg fra 1607, men veita er mye eldre og nevnes allerede i Magnus Lagabøters byloo fra 1276 som en av de gater vekterne skulle patruljere i. Byloven har ikke noe spesielt navn på gata, den nevnes som et av «langstretene», men en kan av lovens bestemmelser trekke et par interessante slutninger. Først og fremst den, at St. Jørgensveita den gang dannet byens forbindelse sørover til den eldgamle brua over elva, like ved nåværende Elgeseter bru. Den krysset altså Bispegata og fortsatte i en stor bue ovenfor den gamle kongsgård på nåværende «Marinen», langs østsiden av Domkirkegården. Videre viser loven at vekterne skulle patruljere byens to ytterkanter, altså i gatene langs elva på den ene og gatene aller vestligst i byen på den andre side. Bebyggelsen i strøket her kan derfor den gang bare ha strukket seg så vidt bortover mot det som nå er Munkegata.

Når en atter i 1600-årene finner gata nevnt, hadde det nåværende navn ikke helt festet seg, og gata gikk fremdeles til dels under betegnelsen Det gamle Kirkestrete, sikkert et navn av betydelig elde. Dets den gang sørligste parti, ved Domkirken, het Risten opp til Domkirken, og beboeren aller øverst mot kirken gikk under navnet Hans Henriksen på Risten.

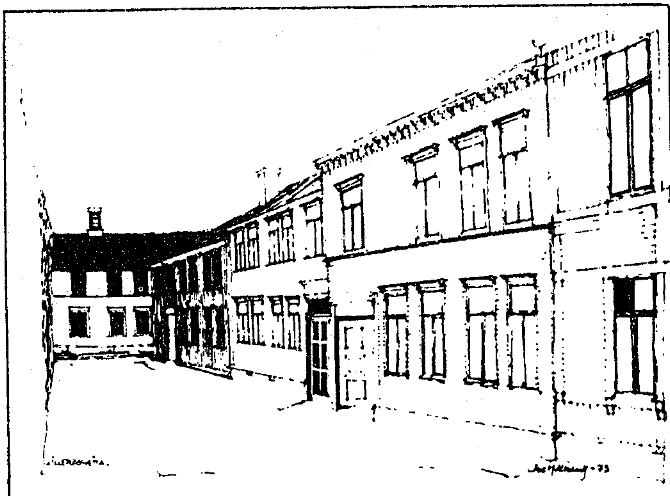
I katolsk tid bodde Domkapitlets medlemmer her, de såkalte kanniker i sine herskapelige residenser, og ennå i 1600-årene (og forresten ennå senere) satte fremdeles byens geistlighet sitt preg på gata. Særlig hadde Katedralskolens rektorer, som jo den gang ble regnet til den geistlige stand, lagt sin elsk på den, og en finner hele fire av 1600-tallets rektorer bosatt her. Allerede i århundrets begynnelse bodde rektor Hans Søfrenssøn på den tomta som nå opptas av Thomas Angells hus, og etter ham sønnen Søfren Hanssøn, også rektor. Oppe ved Vår Frue kirke holdt i århundrets første halvdel rektor Anders Klaussøn til på en rommelig tomt med stor hage, og rett imot, på østre siden av gata, i århundrets senere halvdel, bodde den fjerde rektor, Simon Hof.

HENRY BERG

Kirkeristen var den middelalderske betegnelsen på den del av St. Jørgensveita som slutter ved Domkirkegården. Ofte ble det bare «Risten» man brukte.

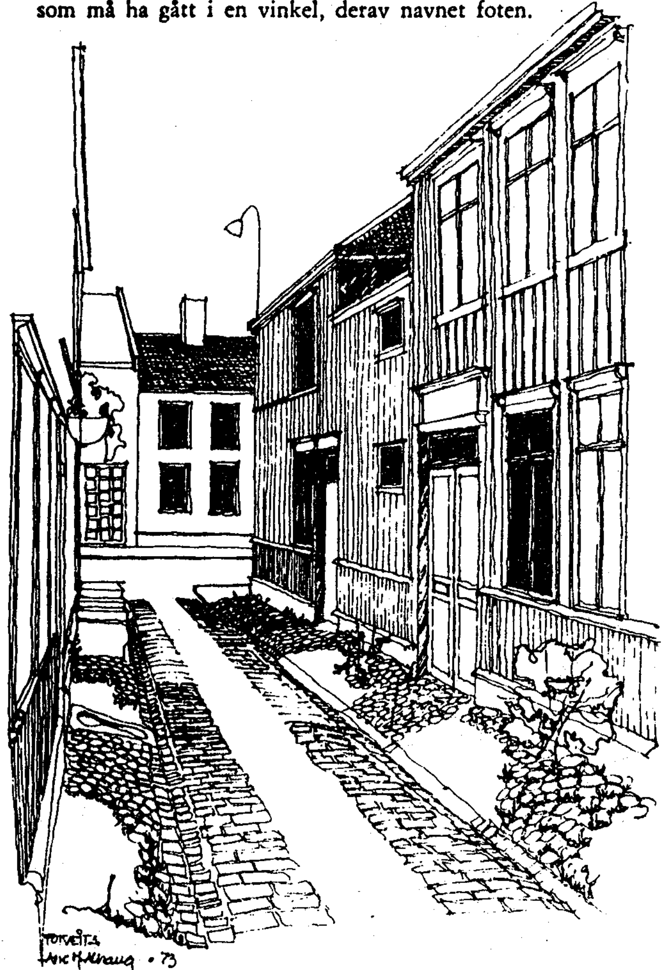
LILLEPLASSVEITA

Lilleplassveita går fra St. Olavs gate og bortover til Drillveita. Før 1842 var det en åpen plass her som ble kalt Lilleplassen, derav opphavet til dette veitenavn. Den er i sin nåværende form blitt til etter januar 1842.

FOTVEITA

Fotveita. Det er ikke lett å forklare navnets opprinnelse. Strøket der ute ser ut av et kart i 1830 å ha en utforming omkring veita som en fot. Bedre forsvart som en støvel med et langt skaft, og en kortere del av veita, som må ha gått i en vinkel, derav navnet foten.

PRESIDENTVEITA

Presidentveita går fra Torget og bortover til parken bak Vår Frue kirke. Den har fått navn etter president for byens «eligerede Mænd», Jan Blom, som skal ha bodd i strøket.

FUGLESANGEN

Fuglesangen var en veit som gikk fra St. Jørgensveita og fulgte veiteløpet som nå er Munkhaugveita, deretter over Torget og bort til Bersvennsveita. Det var den siste delen av denne veita, som før 1681 gikk under denne benevnelsen. Om det har rot i fuglesangen, eller det har tilknytning til familienavnet, skal være usagt.

Dette navnet, som uvilkårlig bringer en til å tenke på landlige omgivelser og hager, nevnes første gang i 1674, da Anders Skredder i Fuglesangen står oppført i et skattemanntall. Ved Cicignons regulering, syv år senere, gikk storparten av hans to nabotomter bort i den nye Munkegate, og det som var tilbake av dem, ble kjøpt av Anders. Sammen med hans egen tomt utgjør de nå eiendommen Munkegata 19, hjørnegården mot Vår Frue Stete (hvor helserådet holder til), og navnet Fuglesangen ble senere knyttet til denne gård. I 1721 finner vi samme betegnelse også for gården på den motsatte siden av torget, P.G. Swenssons eiendom, og senere likeledes for naboeiendommen, Schjølberggården. Som et kuriosum kan nevnes at en av eierne her het Trost.

Hele dette strøket tilhørte tidligere byens geistlighet. I katolsk tid strakte deres eiendommer seg langs etter og på begge sider av den senere Munkegata helt fra Domkirken i sør og til forbi Dronningens gate i nord. Oppe ved Domkirken lå geistlighetens herskapelige embetsboliger, de såkalte residenser, bortover mot nåværende torg deres hager, og nordenfor der deres store kornløkker. En lokalitet som Munkhaugen som fremdeles er bevart i Munkhaugveita, må bent fram bety munke-nes eller geistelighetens hager, idet dette ord tidligere stadig ble skrevet «Hauge». Og nettopp her, ved munkenes hager, finner vi lokaliteten Fuglesangen. Meget taler for at Johan E. Brodahl hadde rett når han mente at «Fuglesangen» utgjorde et eget felt i denne munkehave, — formodentlig bevokst med høye trær.

Når et navn som Fuglesangen rimeligvis har holdt seg helt fra middelalderen, henger det sammen med at det aldri har vært noe egentlig brudd i tradisjonen. Alle de nevnte geistlige eiendommer ble etter reformasjonen, visstnok intakt, overtatt av det lutherske presteskap, og først i tiden ved Cicignons regulering ble eiendomsforholdene og strøkets karakter forandret.

HENRY BERG

Fuglesangen er nevnt i «Trondheim før Cicignon» s. 161. P.G. Swenssons eiendom og Schjølberg-gården lå på vestsiden av Torget, og ble revet for å gi plass for Sundts forretningsgård. Schjølberg-gården er gjenreist på Trøndelag Folkemuseum.

Vannstenderne inne i gårdene eksisterer også i dag.

REPERBANE-STRIPLEN

Banen er en ukjent veit for de fleste, men den eksisterer som en blindveit mellom Kongens gate og Hospitalsløkkene. Gikk opprinnelig fra parken ved Hospitalskirken og helt frem til Vollgaten. Navnet fikk den etter håndverkere, som omkring år 1800 slo seg ned i strøket og laget tauverk under åpen himmel, slik det ofte var tilfelle ved reperbanene. Det var firmaet Høe & Co. som hadde så mange skip, at det hadde sin egen reperbane som holdt til her. Det er ingen gårder som er matrikulert til veita.

ET for Trondheim helt eget og eiendommelig gateparti har en langs sydsiden av Kongens gate fra Smedbakken utover mot den gamle straffanstalten. De små, lave husene her med sine høye gatetrapper, gir et umiddelbart tiltalende og koselig inntrykk. Hele husrekken er bygget oppe på toppen av en gammel strandmæl som strekker seg langs sørsiden av gata og til Torget, mens selve gata følger foten av mælen. Tidligere dannet Kongens gate den nordre grensen for Kalvskinnet, til hvilket en den gang regnet hele strøket sørover fra Munkegata og ut til Skansen. Slik tilfellet er også for andre lokaliteter i byen, dekker altså de eldre og nyere betegnelser ikke helt hverandre.

Like til ut i 1600-årene hørte Kalvskinnet til Kronen og ble nyttet av lensherren som en slags avlsgård. Den første utparsellering skjedde i 1637, da borgermester Otto Lorck og rådmann Anders Helkand erholdt kongelig privilegium på å anlegge en reperbane her, byens eldste. Den strakte seg 7 alen bred fra Prinsens gate utover til Kalvskinnsgata og er opprinnelsen til Repslagerveita, som er selve den gamle reperbane, den gangen ble taugverket «slått» under åpen himmel. Mellom Reperbanen og Kongens gate ble det liggende igjen et isolert, langt og smalt jorde, som gikk under navnet Reperbane- eller Kalvskinns-striplen. Allerede i året 1641 ble også dette avstått fra Kronen til, som det heter, en helt nødvendig byutvidelse. Saken ble ordnet ved at senere borgermester Lauritz Stabell og Mats Pedersen, skriver på Trondhjems gård, mot en årlig avgift på 40 rdlr. overtok hele striplen, så skulle de ordne med den videre utparsellering i smått, selvfølgelig mot en passende fortjeneste. Noen særlig innbringende spekulasjon later dette dog ikke til å ha blitt for de to herrer, for ennå 40 år senere var Reperbane-striplen praktisk talt helt ubebygget. Først ved år 1730 var bebyggelsen langs sørsiden av Kongens gate rukket så langt utover som til Smedbakken.

Gårdene mellom Smedbakken og Kalvskinnsgata, eller den del av strøket som fremdeles har bevart sitt gamle preg, er bygget omtrent 1740. De har aldri brent, så de altså nå er godt og vel 200 år gamle.

HENRY BERG

Trappene gjorde veitene ennu smalere enn de var.

MUNKHAUGVEITA

Munkhaugveita etter det som fortelles, at munkene her i byen i sin tid hadde sine hager, «Houger» i dette strøk. Ellers har denne veita i likhet med mange andre, hatt flere navn. Sverdfegerveita ble den hetende, etter håndverksyrket sverdfegere, som ikke var annet enn våpensmeder. Da det ble slutt med at håndverkssvennene til daglig bar dolk eller kårde, forsvant yrket fullstendig. Folk var ikke klar over dette, før et par menneskealdere hadde gått. De kalte veita for «Svartfeierveita», men dette er ikke noe som har med det opprinnelige navn å gjøre, selv om det passer godt på dem som er i feieryrket.

Lille Munkegate var brukt som navn en tid på nåværende Munkhaugveita, og offisielle dokumenter bruker også denne betegnelsen.

Svartfeierveita, forvanskning av Sverdtegerveita, og er nåværende Munkhaugveita.

Smidegeilen. Det ligger i navnet at det stammer fra eldre tid. Navnet var i middelalderen den nåværende Munkhaugveita, som den gang gikk helt frem til Bersvendsveita.

Ute i margen på en gammel helgenkalender fra 1587 har sognepresten til Sunndalen, Lambert Balkenborg, som døde i 1650, notert forskjellige av tidens merkverdige hendinger. Under året 1629 beretter han: Den 19. juli begynte pesten å grassere i Trondhjem, og inntil nyttårsdagen 1630 var det i Vår Frue sogn død 595 mennesker. Men i Domkirkesognet, hvor pesten ei begynte før den 5. august, døde 383 mennesker, tilsammen 978.

En av pestens følger var at det ble innrettet en ny kirkegård. Den lå på Hospitalslokkene, langt utenfor bebyggelsen, og i hele sin 200-årige eksistens, like til den ble sløyfet omkring år 1800, het den, betegnende nok, aldri noe annet enn Nykirkegården. Etter at den ble nedlagt ble den ganske snart bebygd, blant andre oppførte tollbetjent Lund i 1800 en stor toetasjes gård på dens søndre side, ut mot Dronningens gate. Gården ble siden kjøpt av organist Johan Christian Tellefsen, og her tilbrakte hans sønn Thomas, den senere så kjente musikeren og komponisten, sine barneår som yngstemann i en stor søskenflokk.

I 1836 ervervet Carl Johans Arbeidsstiftelse, gården, og leiet neste år ut et par av rommene til barneasyl, eller som vi nå sier barnehage. Dette er Norges eldste barnehage. Christiania som nummer to, fikk ikke sin før året etter. Trondhjems Asylselskap var stiftet allerede ti år tidligere under navnet De nødlidendes Venner. Til å begynne med omfattet virksomheten imidlertid en rekke andre formål, som f. eks. trengende barns bekledning, understøttelse til «husarme» familier, omsorg for løslatte straffanger o.s.v.

Først i 1837 tok foreningen opp asylsaken, som siden ble dens viktigste formål. At det var behov for et sted hvor mødre trygt kunne sende sine små, sees best av det forhold at byen i løpet av de neste par år fikk ytterligere to liknende barneasyler.

I folks bevissthet var det nok denne asylvirksomhet som mest ga stedet sitt preg. Da derfor tomten sammen med nabotomten mot nord etter bybrannen 1842 ble utlagt til gate, falt det helt naturlig å gi den navnet Asylveita. Den går midt over plassen for den gamle kirkegården.

HENRY BERG

DET finnes vel ikke et sted i byen hvor så meget av middelalder fremdeles er bevart som strøket mellom Vår Frue kirke og Domkirken. Også gatenavnene er i stilen. Munkhaugveita, Vår Frue strete, Vår Frue gate, Munkegata, St. Jørgensveita og Bispegata er alle navn som helt hører sammen med strøkets ærverdige tradisjoner, til tross for at i alle fall de tre siste av dem skriver seg fra forholdsvis ny tid.

Bruveita er også et slikt moderne navn, som henger sammen med Bybrua fra 1680-årene, og ville passe bedre inn i miljøet om den fikk sitt gamle navn Kannikestretet tilbake. Det eneste navnet som ikke på noen måte passer inn i strøket er Schultz gate, gitt den da den ble anlagt etter brannen i 1846. Nabolaget hvor den går het fra gammelt av Munkhaugen, det er munkenes have eller hage, og dette navn burde vært knyttet til gaten. For å unngå forvekslinger kunne da Munkhaugveita kalles f. eks. Fuglesangen, også et av strøkets eldgamle betegnelser.

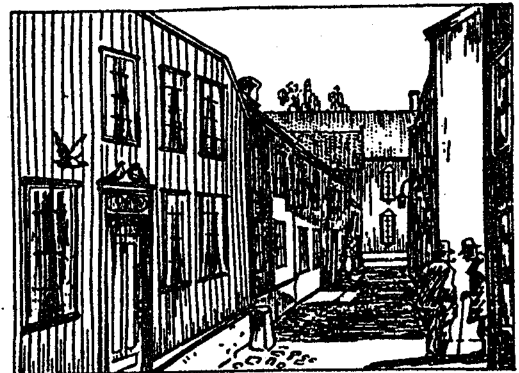
Men, vil man kanskje hevde, Munkhaugveita er da et eldgammelt navn som det ville være helligbrøde å forandre. Til dette er å si at betegnelsen Munkhaugveita eller -gata er relativt ny, den dukker først opp etter år 1750. Det eldste navn på veita jeg har sett er «stretet som løper til smiene» (1617) og Smidesgieila (1656). Før Cicignons regulering fortsatte nemlig veita tvers over torget bort til søndre ende av Bersvendveita, hvor smedene med sine ildsfarlige virksomheter holdt til, langt utenfor den sammenhengende bebyggelse. Andre eldre betegnelser på veita er Munkestretet (1701) og Lille Munkegate (1762).

I 1741 kjøpte sverdfeger eller kardemaker Jens Pedersen Hedemark eiendommen som nå er nr. 7 i veita, og etter hans død overtok Fredrik Rønnau både enken, virksomheten og gården, som snart kom til å hete Sverdfegergården. Etter den kom så veita i mange år i folks alminnelige tale til å gå under betegnelsen Sverdfegerveita. Etter at moten med kårder forlengst var gått av bruk og man ikke lengre kjente håndverket sverdfeget, gled navnet over til det nærtklingende Svartfeierveita, som ble brukt ved midten av 1800-årene.

HENRY BERG

RAVELSVEITA

Ravelsveita er det tidligere veiteløpet for Breierveita, og seinere for det som i daglig tale kaltes Hospitalsgaten. Den begynner i Munkegaten, går til Prinsens gate etter å ha krysset Bersvendsveita. Navnet har den fått etter tømmermannen Ole Ravert, som eide en gård i veita. Han døde i 1696, og siden har navnet blitt hengende ved veita.

DE fleste av leserne har sikkert lagt merke til den smale veita som munner ut i Munkegata ved Bøndernes Salgslags forretningsgård. Det er Ravelsveita. Den går vestover til Prinsens gate, der den skifter navn og fortsetter som Holstveita.

Omkring år 1600 da byens bebyggelse bare strakte seg fra elva så langt vestover som til Nordre gate eller lengere mot sør til Munkegata, eksisterte Ravelsveita som en seks alen bred vei fra bebyggelsen utover til Hospitalsstiftelsen. Det var derfor meget naturlig at den ble omtalt av folk som Hospitalsgata, den eldste betegnelse på veita jeg har støtt på. I begynnelsen av 1700-årene, da veita allerede var bebygget i hele sin lengde, gikk eiendommen som nå har nr. 4 til veita, under navnet Ravelsstuen. Det er sikkert her en må søke opprinnelsen til veitas senere betegnelse.

Henrik Mathiesen har merkelig nok ikke kommet med noe forsøk på å forklare navnet. Han fant vel ikke noe i sagaen å knytte den til. Joh. E. Brodahl, den flittige og samvittighetsfulle gransker av byens eldre forhold, har også for en gangs skyld tatt feil. Han satte Ravelsstuen i forbindelse med Nathaniel Revel, byens edsvorne megler, brannmester og en av de fire borgerkapteiner, død 1684. Ikke noe tyder dog på at Revel, som eide og bebodde Dronningens gate nr. 12, har hatt noe med Ravelsstuen å gjøre, han kan ikke sees å ha eiet hverken gård eller grunn her i nabolaget. Også den tingen at huset kalles «stuen» peker på et ganske annet sosialt lag enn det en edsvoren megler, brannmester og borgerkaptein hørte til. Småhus som Terristuen, Rolandstuen eller Torestuen eides av ganske anderledes beskjedne mennesker.

Nå viser det seg at veita en sjelden gang også blir kalt Ravertsveita. Når en vidare nettopp i gården som senere het Ravelstuen, like til hans død i 1696, finner tømmermann Ole Ravert, har en ganske sikkert løsningen på gåten. Det er selvfølgelig ham veita har navn etter, så dens korrekte betegnelse burde være Ravertsveita. At veita ved siden av i lange tider også het Bersvendsveita, akkurat som den veita den krysser, har jeg her sett bort fra. Det er opprinnelsen til dens nåværende navn jeg har villet påvise.

HENRY BERG

ASYLVEITA

Asylveita som går fra Dronningens gate og ned til Sandgaten, har fått navnet etter Norges første barnehage — dengang Borneasyl — som ble stiftet her i byen og vigslet 18. november 1837. Foreningen som gjorde opptaket til dette het De Nodlidendes Venner, og eksisterer i dag under navnet Trondheim Asylselskap.

DRILLVEITA

Drillveita går fra Kongens gate og ned til Dronningens gate, må ha fått sitt navn hengende etter seg fra en som har hatt gård i veita, og opprinnelig kom fra gården Drilen i Jøsund ute i Fosen. En arbeidsmann Ole Olsen Drilen, som bodde i nr. 6, døde i året 1743, og han kan ha vært opphavet. Strøket var mere åpent på den tid og flere benevnelser blir brukt på veitas nære omgivelser. Skorstensfeierløkken og Smedløkken var ofte brukt.

Skorstensfeierløkken var navnet på strøket som nå er Drillveita. Navnet gir tydelig beskjed om at det er yrket som er ophavet til dette veitenavn. Etter 1845 forsvinner navnet mere og mere.

Smedeløkken finner vi som navn på Drillveita før året 1842, da strøket etter en brann ble regulert om, og flere veiter som forsvant.

AT DRILLVEITA i Kongens gate skyldes gården Drilen i Jøsund sitt navn, synes hevet over enhver tvil, noen annen gård av dette navn finnes ikke i hele Norge. På samme måte som gården bunde derfor veitas navn uttales med lang «i» og skrives med en «l». I Norske gårdenavne sier Rygh at det er et helt enestående stedsnavn, som må komme av det oldnorske d r e g i l l med betydningen bånd eller bind.

Den som førte navnet med seg hit til byen, var visstnok Ole Olsen D r i l e n, en arbeidsmann som bodde i nr. 6 til veita og som døde i 1743. Noen bebyggelse fantes ikke her før henimot år 1720, men så gikk det raskt. I løpet av et par tiår var hele nordsiden av Kongens gate fra Prinsens gate helt ut til Hospitalet fullt bebygget. Først ved reguleringen etter bybrannen 1842, fikk imidlertid strøket ved Drillveita sitt nåværende utseende. Tidligere hadde kvartalet mellom Tordenskjolds gate og veita form som en «L» eller om en vil, en støvel. Skaftet på støvlen svarer til det nåværende kvartalet, mens «foten» strakte seg midt etter det som nå er Kongens gate, med «tåen» pekende østover, altså motsatt den italienske støvel. Gikk man fra Torget vestover, delte en husrekke Kongens gate i to deler, den ene gjorde en bøy nordover og fortsatte i Drillveita, og den andre fortsatte utover til Skansen. Drillveita er et forholdsvis nytt navn, tidligere sa en om gårdene her at de lå på Skorstensfeierløkken eller på Smedeløkken når det gjaldt gårdene nærmest Kongens gate.

I huset like nord for Ole Drilen, døde i 1777 kornmåler Ole Johansen B a k k e n. Han var ungkar og hans 66 år gamle, ugifte søster Guru, som hadde stelt huset for ham, arvet gården. Da hun også syv år senere avgikk ved døden, viste det seg til alles overraskelse at hun var ganske velstående og hadde testamentert storparten av sine midler, hele 787 rdlr., til opprettelsen av et brenselsmagasin for byens fattige. Omgjort til vår nåværende kroneverdi, svarer summen til noe som 50.000 kroner. Hun ble derfor gravlagt under stor høytidelighet og med ringing fra alle byens kirker, noe som ellers bare vederfartes byens mere fremstående borgere og deres familier.

HENRY BERG.

Fra gårdsplassen kunne gatemusikantene traktere sine instrumenter. Dette er Nils Hansen Krog, men han var best kjent som «Knippelkrog».

KRAMBUVEITA

Krambuveita er forsvunnet — eller omgjort til gate — i dag. Den gikk fra Cicignons plass og bort til Kjøpmannsgaten, etter å ha passert Hornemannsveita. Veita har hatt mange navn, Clemensstredet, Hornemannsveita og også Meinckeveita. Det siste navn var mere brukt om en del av Kramboðgaten.

Clemensstredet er fra middelalderens Trondheim. Det gikk fra Kjøpmannsgaten og til Cicignons plass. Rett opp for Hornemannsveita lå Clemenskirken og dette ga veita dens navn.

St. Clemensveita er den samme som Clemensveita, tidligere Krambuveita, og nå Thomas Angells gate, helt frem til Kjøpmannsgaten.

St. Klemens strete eller Krambuveita

Tross de mange branner som gang på gang har rasert bebyggelsen og tross Cicignons gjennomgripende regulering, eksisterer utrolig nok fremdeles atskillige av Trondheims middelalderske gater eller i all fall partier av dem. Det er Henrik Mathiesens store fortjeneste å ha påvist det som ingen tidligere ante, at disse gamle gater fremdeles er bevart i de nåværende veiter. Tidligere utredninger om byens gamle topografi er derfor nærmest verdiløse, en sak som også gjelder f.eks. P. A. Munchs og Christian Langes arbeider om Trondhjems middelalderske bebyggelse.

Når forholdet ikke ble gjennomskuet tidligere, skyldes det at de gamle gater i tidens løp hadde fått ganske nye navn, helt tilfeldige og ofte intetsigende, men i alle fall helt forskjellige fra de gamle. Hvem kunne f.eks. ha gjettet seg til at Bruveita er samme gate som det gamle Kannikestrete? Den eneste unntakelse er Vår Frue strete, som fremdeles har bevart sitt gamle navn.

Også Krambuveita, veita fra Cicignons plass til Kjøpmannsgata, er en middelaldersk gate med et flunkende nytt navn. Strøket her omkring hører til byens eldste, og her bodde senere byens storkjøpmenn. I begynnelsen av 1600-årene finner vi Casper Christophersen Schiøllers store gård ved veita, og etter ham kon den i mange år til å gå under navnet Casperveita.

Men veitas historie kan følges meget lengere tilbake, helt til byens første tid. Langs sydsiden av Krambuveita var det Olav den Hellige, ifølge sagatradisjonen, omkring år 1020 oppførte sin kongsgård med tilhørende kirke, som han lot vie til St. Klemens, de sjøfarendes helgen. Om dette forteller Snorre: Kong Olav «lot bygge kongsgård og reiste Klemenskirken der, på det stedet den står ennå». Da Magnus den Gode siden flyttet kongsgården til strøket ved Kongens gate, ble Klemenskirken gjort til sognekirke, og som sådan ble den nyttet i flere hundre år. På den store kirkegården er det funnet gravlegginger i flere lag over hverandre.

Skulle ikke tiden nå være inne til å la Krambuveita få det gamle og betegnende navnet St. Klemens strete i stedet for det nåværende, helt intetsigende navn, og på den måte knytte nåtid og fortid sammen.

Henry Berg

Hvor gikk Klemenskirkestredet?

En artikkel i Arbeider-Avisa tirsdag 21. april, i serien Vår gamle by, hadde tittelen St. Klemens strete eller Krambuveita, og man kunne lese at kong Olav (den hellige), ifølge Snorre, «lot bygge kongsgård og reiste Klemenskirken der, på det stedet den ennå står». Da Magnus den gode siden flyttet kongsgården til strøket ved Kongens gate, ble Klemenskirken gjort til sognekirke, og som sådan ble den nyttet i flere hundre år. På den store kirkegården er det funnet gravlegginger i flere lag over hverandre. Skulle ikke tiden nå være inne til å la Krambuveita få det gamle og betegnende navnet St. Klemens strete i stedet for det nåværende, helt intetsigende navn, og på den måte knytte nåtid og fortid sammen». (Sitat slutt).

Jo, det er en god tanke å la våre gamle middelalderstreders navn få sin gjenfødelse, såvidt det er mulig. Begynnelsen er allerede gjort. Broveiten er blitt erstattet med det velklingende Kannikestredet. Og Klemenskirkestredet burde også bli hentet frem fra glemselen.

Tekst og tegninger:
Asbjørn Lund

Men kan dette navn festes på Krambodveiten?

Jeg har vært av den formening at sagatidens Sankt Klemens strede, eller Klemenskirkestredet, gikk i Hornemannsveitens trasé.

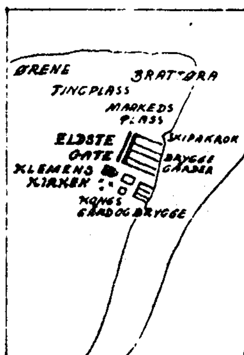
HORNEMANNSVEITEN – hvor går den? Vil kanskje de spørre som ikke har så fullgodt kjennskap til alle Trondhjems veiter, og det er ikke så lett å ha det. Begir man seg fra Sentrum Kino i Folkets Hus og går over Krambodgaten, vil man etter få skritts bevegelse finne, på høyre side, en veit som stikker inn fra Olav Tryggvasons gate. Selv den som daglig passerer veitens åpning har vel kanskje ikke festet noen oppmerksomhet på navneskiltet der: Hornemannsveiten. Men neste gang De går forbi den bør De kaste et blikk inn i den og si til Dem selv at her gikk den trondhjemske sagatids første strede.

På et kartriss i Trondheim Bys Historie, bind 1, side 228, (Kaupangens lille bebyggelse på Olav den helliges tid) er det avmerket en «eldste gate». Den går like mot Klemenskirken, og sammenholder vi det med et Trondheims-kart av i dag, ser vi at stredet følger Hornemannsveitens trasé. Vi vender blikket mot motstående side, pagina 229, der det er et kartriss over Kaupangen på Magnus den godes tid, og stredet har fått påsatt seg navnet Klemenskirkestredet. Det samme kart har Grethe Authén Blom også benyttet som illustrasjon til sin artikkel Grunnrettigheter og arealdisponering i Trondheim By i middelalderen, i Trondhjemske Samlinger, bind 10, hefte 1, 1976. Vi kunne da si at hun her ettertrykkelig slår fast at Klemenskirkestredet gikk der vår Hornemannsveit er.

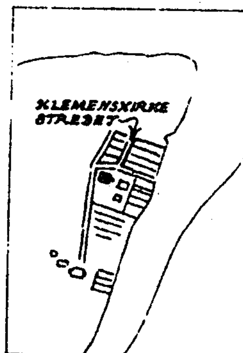
Vi har vanskelig for å tro at denne kjenner av Trondhjems Historie, og topografi, i sagatid og middelalder, som vel ingen vil bestride at Grethe Authén Blom er, kan ha tatt så feil i plasseringen av Klemenskirkestredet.

Nå står det riktignok i nevnte Vår gamle by-artikkel ikke Klemenskirkestredet, men St. Klemens strete, og skulle man kanskje da anta at begge disse ferdselsårer, Krambodveiten og Hornemannsveiten, ble oppkalt etter den hellige Klemens? At Krambodveiten tok hans navn St. Klemens, og at nåværende Hornemansveit ble benevnt etter Klemenskirken? I så fall måtte Krambodveiten ha hett Sankt-Klemens-almenningen? For det var jo de nord-sydgående gater som benevntes for streder, mens de øst-vestgående kaltes almenninger.

Men denne antagelse forekommer oss å være lite sannsynlig, så spørsmålet er: Hvilken nåværende veit hadde i sagatid og middelalder Sankt Klemens navn, Krambodveiten eller Hornemannsveiten?

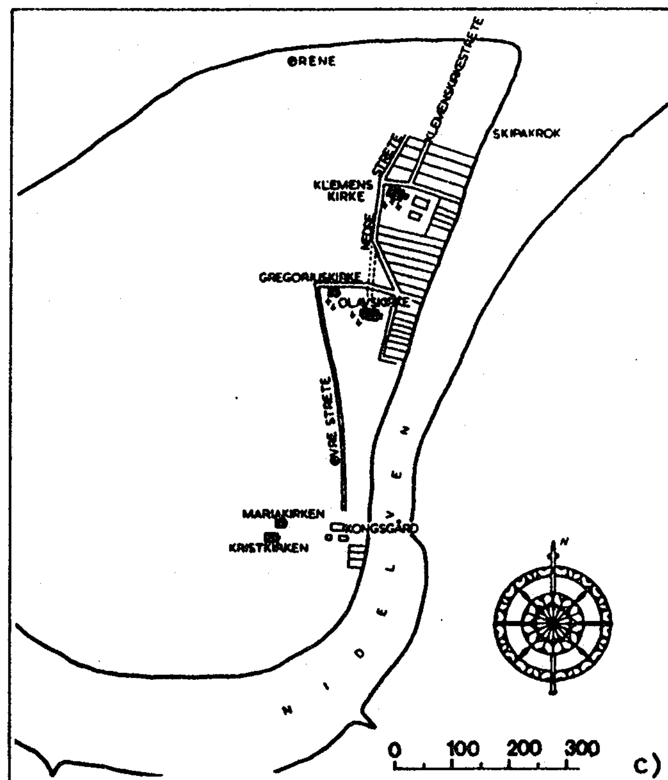

Kaupangen i Hellig-Olavs dager: Den «eldste gate», som gikk fra markedsplassen ved Ørenes tingplass, fulgte vår Hornemannsveits trasé. (Etter kart i Trondheim Bys Historie, 1, side 228).

Kartriss som viser Kaupangutstrekningen på Magnus den godes tid. Den «eldste gate», i Hornemannsveitens trasé, har fått navnet Klemenskirkestredet. (Etter kart i Trondheim Bys Historie, 1, side 229).

Kartriss som viser Klements-
kirkestredet bundet sammen
med andre veinett under
Harald Hårdrådes kongstid.

TRAFIKKÅRER SOM HAR ENDRET NAVN

Mange av de gamle trafikkårer er gjennom tidene tildels oppspist av andre trafikkårer eller de kan ha endret navn på grunn av andre forhold.

De fleste trafikkårer nevnt nedenfor er for det meste skiftet navn og eksisterer tildels idag under andre betegnelser

Anfinnsveita er en av de veiter som har skiftet navn flere ganger. Det er den nåværende Bruveita, og navnet fikk den hengende ved seg fra 1700—1750 fordi en Anfinn Jacobsen hadde gård der.

Bredegade er et gammelt navn på Apotekerveita i middelalderen, da veita gikk så langt mot syd at den endte oppe ved Domkirkegården.

Bygmesterveita er det samme som Bruveita, Anfinnsveita, Kannikestredet, og var ikke annet enn tittelen til Anfinn Jacobsen som var byggmester.

Casparveita er forsvunnet nå, eller rettere sagt den eksisterer som Thomas Angells gate. Navnet fikk den fra Casper Schøller som eide gård der. Den fikk seinere navn som Skaaningsveita og Skomakerveita.

Clemensstredet er fra middelalderens Trondheim. Det gikk fra Kjøpmannsgaten og til Cicignons plass. Rett opp for Hornemannsveita lå Clemenskirken og dette ga veita dens navn. Siden fikk den navnet Krambuveita.

Doktor Peters veit eller også bare Doktorveita, er det nåværende Vår Frue Stræde. Den fikk navn etter doctor juris Peder Alfsen, lagmann i byen. Han var også cand. med., så «doktorveita» var dobbelt dekkende.

Finnvedgaardsveita er en del av Danielsbakerveita, og hører med til den delen som går rett opp fra Bratørveita. Her lå allerede i middelalderen en gård som i skattemanntallet betegnes som «Fyndved».

Generalsveita er for lengst borte, og navnet var ofte brukt på flere veiter i det strøk veita lå, i bunnen på nåværende Sommerveit. Navnet har den fra general og kommandant von der Osten, som bygget gård der i 1714. Hele strøket fikk ny utforming, da fru Cicilie Schøller bygget sitt praktfulle palé Stiftsgården mot Munkegaten, og trengte arealer til sidefløyene.

Graagaardsveita er det gamle navnet som middelalderens mennesker ga nederste del av Gjelvangveita. Navnet kan den ha etter familien Graahe, med mange variasjoner, som i tilfelle må ha hatt gård nederst i veita. At det er fargen er mindre trolig.

Helvedesveita var det offisielle navnet på nåværende Sommerveita. Navnet har den fått fra et vertshus som gikk under navnet Helvedet ettersom det ofte gikk varmt for seg på samme sted.

Hestskitveita er naturligvis ikke noe offisielt navn, men et populært navn på den veita som nå forsvinner, og heter Danielsveita. Navnet var naturlig ettersom det var vognmenn som hadde stallrom der, og da veita også var et sted med bondelosjier, hvor bønder satte inn sine hester når de kom til byen, dekket sikkert dette folkelige navn noe av det som var typisk for veita.

Jimmyveita er en typisk veit, som har fått navnet etter en mann som bodde her omkring 1720-årene. Det var englenderen Jimmy Williamsen Colban, som tok borgerskap 15. desember 1760 som nordlandshandler. Veita er ikke annet enn nåværende Taraldsgårdsveita, den vestligste del mot Ravnkloa.

Kalvskinnsveita vil man ofte treffe på for folks bosted, når en leter i gamle dokumenter. Det er ikke annet enn nåværende Danielsveita, og i 1681 da den tok sin endelige form, het den også «den lille Gade» ved Kalvskinnet».

Kanikkestredet var det opprinnelige navnet på nåværende Bruveita i middelalderen, for denne veita er en av de få veiter som ennå er igjen fra den tid.

Kattveita er Danielsbakerveitas begynnelse ved Cicignons plass, og går ned til Olav Tryggvasons gate. Navnet kan umulig ha noe med den firbente skapningen å gjøre. Hvorfor mere denne veita, enn andre som hadde like mange katter? Det er sagt at ordet har noe med det fortifikasjonsmessige å gjøre, men det finnes ikke tegn til festningsmurer eller annet i forsvarsøyemed i dette strøket.

Kirkeristen var den middelalderske betegnelsen på den del av St. Jorgensveita som slutter ved Domkirkegården. Ofte ble det bare «Risten» man brukte.

Kjellsgårdveita gikk fra Nordre gate og bortover mot Torget, er ikke annet enn et av de mange navn Sommerveita hadde, før den fikk sitt nåværende navn. Hvem som var opphavet til veitenavnet kan være to personer. Enten må det være Kjell Olsen skomaker, han hadde gård i veita omkring 1674, eller også Kjell Nielsen, som tok borgerskap som oltapper 22. mai 1682. Jeg tror det må være den siste som er opphavet. Det var sikkert et alminnelig uttrykk for håndverksfolk, at de gikk og tok sitt ølkrus om kvelden borte i Kjeldsgården. Vertshusene hadde større trafikk enn skomakerverkstedene. Det utall av navn veita har hatt, er forsøkt samlet ved beskrivelsen av Sommerveita.

Klubbveita fikk navnet fordi «Borgerklubben» holdt til i hjørnegården der veita tok sin begynnelse, som ikke var annet enn Bratørgata, men i en annen skikkelse enn den tar seg ut i dag.

Lille Munkegate var brukt som navn en tid på nåværende Munkhaugveita, og offisielle dokumenter bruker også denne betegnelsen.

Månebakken ble en veitestubb ute i Ilen mellom nr. 20 og 24, hetende etter en mann som ble kalt for «Månen» fordi han samlet på alt og drog hjem, akkurat som månen drar sjøen ved fjord og fjære.

Meinckeveita må være den del av Krambodgaten som går mellom Cicignons plass og Dronningens gate. Handelshuset Meincke eide gård mot plassen. Det er ihvertfall ingen tvil om at det er familien Meincke som er opphavet i dette tilfelle.

Nedre Almening er betegnelsen på en øst/vestgående middelaldersk ferdselsåre, som har gått fra nåværende Kjøpmannsgate, og antagelig har fulgt veiteløpet som nå heter Brattørveita, og har fortsatt etter nåværende, eller helt selvstendig løp helt frem til Skansen.

Nedre Geilan kan ikke være annet enn Nordre Almenning og Gelvangveita, som ligger i almenningens retning. Bekrefter dette med krøttertråkk, men også at mennesker har brukt ferdselsåren i like høy grad.

Nordfarstredet har fått navn etter nordlandshandlere, som hadde plikt på seg til å bo i byen en del av året. Veita er ikke annet enn østligste delen av Bratørveita.

Nordre Almening er brukt som navn på Ørjaveita, som også var Nedre Almenings veiteløp. Ettersom den ligger i nord, i forholdet til en annen veit, som gikk under navnet «Øvre Almenning», er betegnelsen «Nordre» dekkende.

Prosteveita er den lille veitestubben som går fra Torget og ned i Sommerveita. Den har fått navn etter domprost Jacob Hansen Thode, død 1771, som hadde gård der vi tidligere hadde et lite trehus som gikk under navnet «Bikuben».

Risten er omtalt under «Kirkeristen», men det var også andre steder man brukte ordet for å lokalisere steder som dette.

Sandstredet var et alminnelig navn på Taraldgårdsveitas vestligste del, der den sluttet for å komme opp Ravnklobakken, også kalt Jimmyveita.

Skaaningsveita heter lokalitetene der Thomas Angells gate ble anlagt etter året 1841. Navnet fikk den etter en mann fra Skåne, Oluf Ipsen, som i året 1684 kjøpte en gård der.

Skomakerveita var et av navnene på Thomas Angells gate for 1841, og det var ett av de navn som er knyttet til håndverkere i gaten.

Skorstensfeierlokken var navnet på strøket som nå er Drillveita. Navnet gir tydelig beskjed om at det er yrket som er ophavet til dette veitenavn. Etter 1845 forsvinner navnet mere og mere.

Smedeløkken finner vi som navn på Drillveita før året 1842, da strøket etter en brann ble regulert om, og flere veiter som forsvant.

Smidegeilene. Det ligger i navnet at det stammer fra eldre tid. Navnet var i middelalderen den nåværende Munkhaugveita, som den gang gikk helt frem til Bersvendsveita.

Stamgårdsveita er navnet på den del av Vaterlandsveita som går fra Jomfrugaten og til Nordre gate, men nå er korket igjen. Stamgården i denne veita har gitt navnet, som kanskje ble brukt som etternavn den gang.

St. Clemensveita er den samme som Clemensveita, tidligere Krambuveita, og nå Thomas Angells gate, helt frem til Kjopmannsgaten.

St. Gregoriestredet den samme veita som er forlengelsen av Schjoldagerveita, og munnet ut i nåværende Westermannsveita.

Svartfeierveita, forvanskning av Sverdfegerveita, og er nåværende Munkhaugveita.

Østre Romsdalshusveit. Det er også en Vestre, som har samme navn knyttet til seg. Den er en av de få veiter utenfor bykjernen som man kjenner. De gikk fra Mellomilen, henholdsvis mellom nr. 12 og 14 og 20—22 ned til Nedre Ilen. Navnet har oppstått etter romsdalinger, som har hatt hus i veita. Den vestre veita av dette navn, gikk i slutten av forrige århundre også i daglig tale under navnet «Månebakken».

Aasenstredet var den vestligste del av Moursundveita før 1681, men navnet holdt seg langt inn i det neste århundre. Navnet må antakelig skrive seg fra en gårdeier med dette etternavnet.

TRAFIKKÅRER SOM ER BORTE

Det at gamle ferdelsårer er borte kan være forårsaket av mange grunner. Forandringer i reguleringsplaner, omreguleringer etter bybranner og andre katastrofer har ofte forårsaket at nye veier er anlagt. Nedenfor er det nevnt en del slike årer som har vært og som er borte, helt eller delvis.

Adelsveita som opprinnelig gikk fra Fjordgaten oppover mot Olav Tryggvasons gate, og fortsatte videre oppover i nåværende Hornemannsveita, har fått navn etter en eiendomsbesitter, Adel, neppe «adelsstanden».

Bondegårdsveita er forsvunnet nå, men var en blindveit som gikk fra Prinsens gate og vestover. Navnet skriver seg fra en Sivert Sivertsen Bondegaard, død 1719, men veita forsvant først da en stor bybrann raserte strøket i 1842.

Breierveita er forsvunnet. Det var en middelaldersk veit som gikk fra Kjopmannsgaten og helt ut til Hospitalsløkkene. Den lå sor for Dronningens gate og gikk parallelt med denne. Navn etter Oluf Breier, far til sogneprest Hans Olsen i Aukra i Romsdalen.

Ebbe skreders veit nevnes omkring 1750. Hvor denne har ligget er umulig å si i dag. Derimot er det ingen tvil om hvem som har gitt veita navn. Det er Ebbe Christensen Walsøe, som fikk borgerskap som skredder 21. desember 1733, og var født i Åfjord. Bak veitenavnet skjuler seg sikkert en av de andre veitene som har et annet offisielt navn.

Gjemsøveita ble regulert bort etter en storbrann i året 1841. Den lå i vestligste del av Taraldsgårdsveita, og har sikkert fått navn etter familien Gjemsø.

Kaupmannastredet er ikke Kjøpmannsgaten, som det var naurlig å tro. Det var byhistorikeren Henrik Mathiesen som har æren av å stedfeste den. Han la merke til, at alle de store handelsgrossistene her i byen i meget sterk grad bodde i Krambodgaten. Før Cicignons regulering var dette byens østligste gate. Gårdene lå med sine gavler mot veita, og husene gikk tvers over Kjøpmannsgaten i sammenheng, og den andre gavlen var ikke annet enn bryggeporten mot elva. Da Cicignon skar over husrekken og laget Kjøpmannsgaten, fikk ikke veita (stredet) så stor betydning for handelen, som den nyanlagte Soegade, som Kjøpmannsgaten ble hetende.

Langstredet er et navn på en veit som må ha begynt helt nede ved Fjordgaten, og hadde akkurat det samme løpet som Apotekerveita har i dag, men veita fortsatte over Kongens gate, Tordenskjoldsparken og bak Kjøpmannsgaten 18, til det endte helt oppe ved Domkirkegården. Den var den lengste ferdselsåre som gikk nord/syd her i byen og derav navnet.

Lille Otto's veit er etter en mann som gikk under denne betegnelsen. Han bodde i strøket Krambodgaten—Brattørveita. Den nevnes i året 1599, og må være forsvunnet som selvstendig veit i forbindelse med Cicignons regulering, hvis det ikke er nederste del av Krambodgaten.

Moritzveita eksisterer ikke mer. Det var en liten veitestubb som gikk fra Olav Tryggvasons gate mellom nr. 22 og 24 og ned i Moursundveita. Den har sikkert fått navn etter mannspersonen Moritz, som må ha bodd her.

Mørchveita. Man vet ikke hvor den har gått, men den nevnes i året 1755. Mulig er det at bak navnet, er en veit som har fått et annet offisielt navn. Å knytte forbindelsen til en bestemt mann av familien Mørch, lar seg dessverre ikke praktisere. Det er mulig at granskinger kan føre til å fastsette beliggenheten.

Nannoveita har det også vært umulig å stedfeste. Om det er et for- eller etternavn, har det ikke vært mulig å ta stilling til.

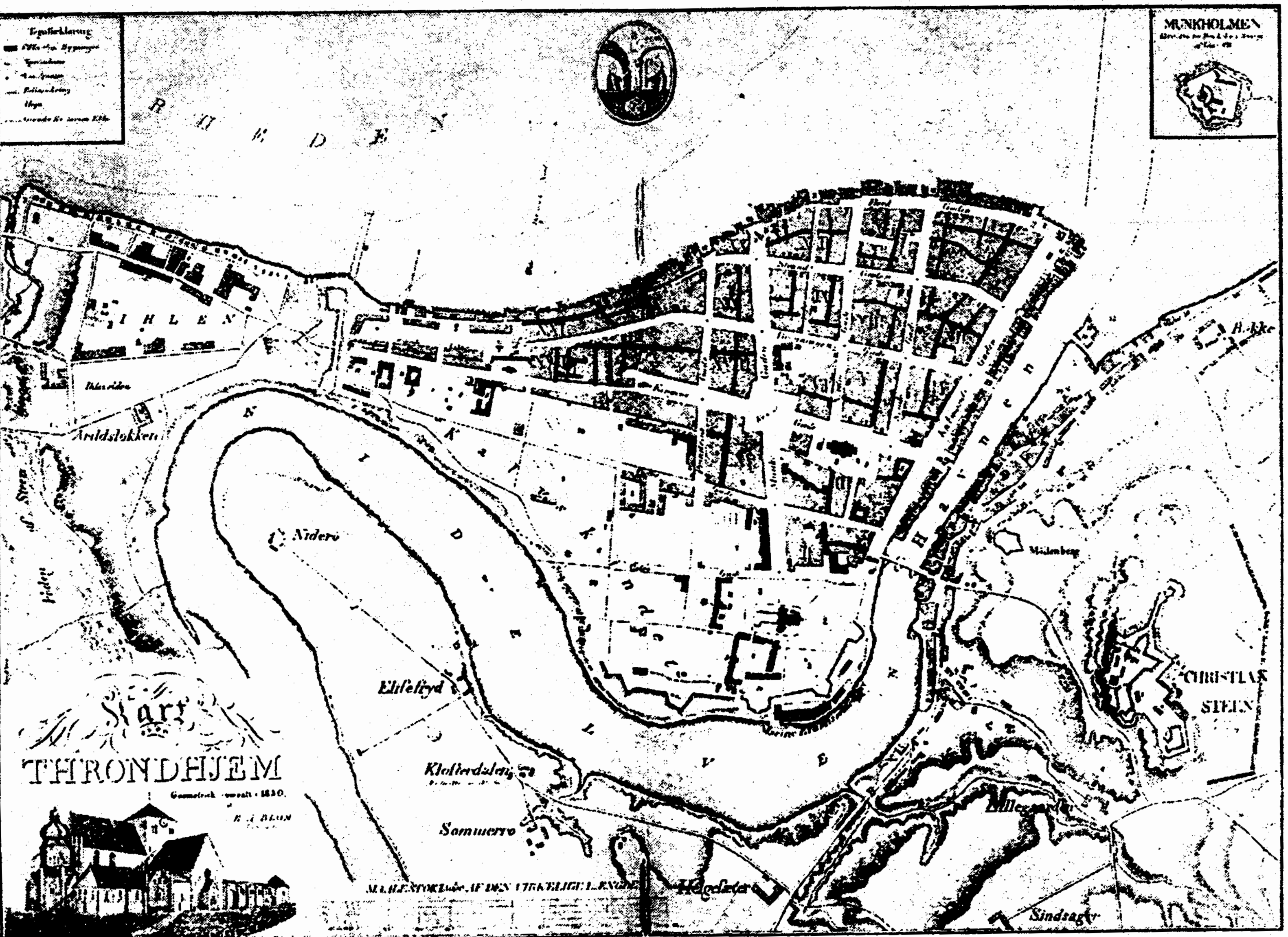
Rytterveita eksisterte helt til året 1968, og var en lukket veit som gikk fra Ørjaveita og opp til Olav Tryggvasons gate, mellom Lysholmgården og det nåværende varehus «Epa». Den har ikke navn etter noe som har med hester eller dragoner å gjøre, men etter familien Rytter, som hadde en eiendom i veita. I middelalderen har veita het «Gangen».

Skitthullet ble veistumpen i den vestligste delen av Sommerveita hetende, enten fordi det var så skittent der, eller også etter et vertshus med dette navn. I en rettssak før 1681, blir en mann tiltalt fordi han hadde solgt øl til elever ved Katedralskolen. Han betegnes som boende i Skitthullet, men ettersom man helt opp til midten av forrige århundre hadde vansker med å få drenert vannet i veita, er det nok skitten som har gitt strøket betegnelsen.

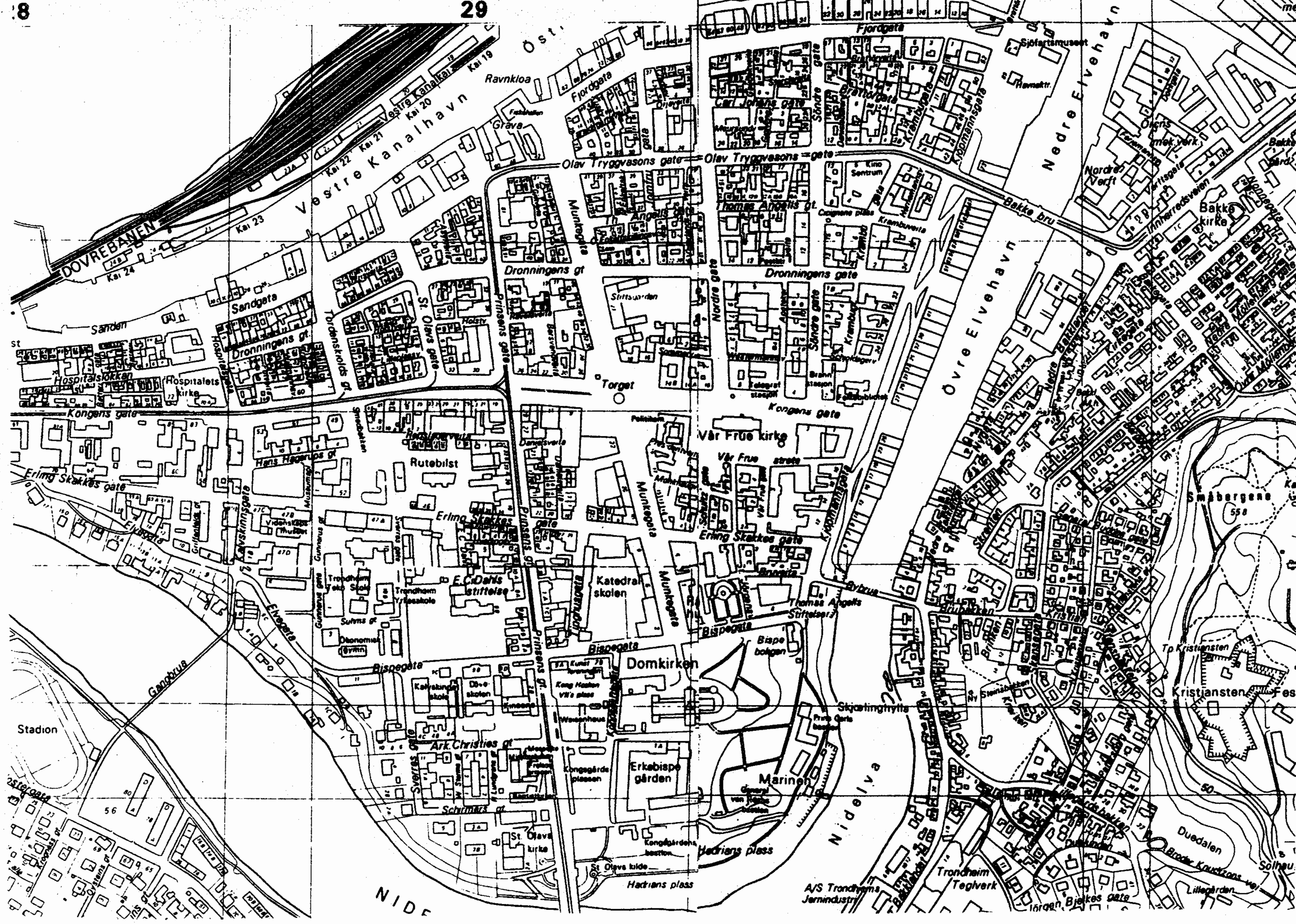
Svendstueveita, en veit som gikk på vestsiden av nåværende Tordenskjolds gate, men ved reguleringen i 1842, ble oppspist av denne gaten. Navnet må være etter et hus hvor en mann med fornavnet Svend bodde, eller kanskje fra håndverkssvenn som yrke.

Waltersveita er en del av nåværende Tordenskjolds gate. Den ble regulert bort etter året 1842. Navnet hadde den fra høkeren og brannoffiseren Walter Goutsen Schoug som bodde her. Han tok borgerskap 21. desember 1740.

Wesselstueveita lå ved Tordenskjolds gate, men ble regulert bort i 1842. Den har sitt navn etter en institusjon, som familien Wessel opprettet for enker hovedsakelig etter sjøfolk og håndverkere. Huset der disse holdt til het Wesselstuen.

Bloms bykart fra 1830 — veitene markert med rødt.

8
29
DOVREBANEN
Vestre Kanalhavn
Ravnkloa
Sanden
Sandgata
Hospitalsløkken
Hospitalets kirke
Kongens gate
Dronningens gt
Prinsens gate
Munkegata
Torget
Vår Frue kirke
Rutebilst
Erling Skakkes gate
Elvegata
Gangbru
Stadion
Katedralskolen
Domkirken
Erkebispegården
Marinen
Hadrians plass
Nidelva
Øvre Elvehavn
Nedre Elvehavn
Olav Tryggvasons gate
Fjordgata
Kjøpmannsgata
Bakke bru
Bakke kirke
Sjøfartsmuseet
Kristiansten
Duedalen
Trondheim Teglverk
A/S Trondhjems Jernindustri